

ÇİZGİ ROMAN OLAYI VE TOPLUM

Ertan Eğribel

Bu çalışmamızda daha önce hocamız Baykan Sezer yönetiminde yapmış olduğumuz bir çalışmadan* yararlanarak Çizgi Roman meselesini tartışmaya çalışacağız.

Çizgi roman bugün dünyanın her ülkesinde yayınlanmakta, ülkemizde de belli bir ilgi görmektedir. Çizgi romanlar bu yaygınlığına ve etkinliğine rağmen temel özelliklerini belli bir dönemde kazanmışlardır. Çizgi romanların tekniği ve tarihi çizgi romanların yaygınlığını ve etkinliğini açıklamada ayrıcalıklı bir konu olarak kullanılmaktadır. Bu konunun ayrıcalık kazanmasının bir nedeni de çizgi romanların bağımsız bir sanat olarak (8. sanat) varlığını belirtme amacını taşımaktadır.

Bu tanıma göre çizgi romanın gelişmesi ve kaynağı toplum ve toplum ilişkilerinden bağımsız, kendi içinde çizgi ve öykü özelliklerine bağlı (mekanik) bir olay olarak sınırlanmıştır. Buna uygun olarak çizgi romanın genel tarihten bağımsız kendi tarihi vardır. Çizgi roman tarihi belli bir anlatımın kendini «mükemmelleştirmesi» ve yaygınlaştırması, kendi içinde bir aşamalar dizisi olacaktır. Bu yüzden ilkel mağara resimlerine kadar uzanan bir çizgiden bahsedilecektir. (*Herkes İçin Sanat*, Sezer Tansuğ, Altın Kitaplar Yay. 1982). Bu tarihçeler gerçekte çizgi romanı ortaya çıkaran şartları ve kaynağını belirsizleştirmektedir. Çizgi roman tarihi çizgi ve metin özelliklerine, bu özelliklerin mükemmelleştirilmesine bağlanacaktır. Böylece çizgi romanı tanımlamak için matbaada basılı olma şartı bile yeterlidir. Çizgi roman tarihi/sanatu çizgi romanların teknik gelişmesinin kay-

* Çizgi Romanın Toplumsal Temelleri, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

dedilmesi ile sınırlanınca, çizgi roman tarihi yayınların veya tiplerin çıkışını izleyen ve kaydeden kronolojik bir sıra olacaktır.

Çizgi romanların sanat olarak varlığı kendi temel özellikleri ile açıklanmıştır. (Basitliği, şematikliği, zincirleme anlatım, belli bir sürekliliği olan resimler, yeni yapılar ve tema çeşitlemeleri, hareket çizgileri, sürekli karakterler, resimlerin çerçeveye alınması ve sürekliliği, kurgu özellikleri, çizim tekniği, konuşma balonları gibi özellikler). Ancak çizgi roman bir yandan kendini bağımsız bir sanat olarak tanımlarken diğer yandan kendi varlığını fotoğraf, sinema, edebiyat, resim, karikatür gibi sanatların teknik/mekanik gelişmesine, hareket ve kurgu sorununa bağlayacaktır. Çizgi romanların diğer sanatlarla farklılığı, ele aldıkları konuların aralarında bölüşülmesi veya konularında çok belirgin farklılıklar taşıması ile ayrılmaktadır. Çizgi romanların diğer sanatlarla ortak konularının olması nedeni ile çizgi romanların bağımsız kimliğini ispatlamak gerekecektir. Bu yüzden çizgi romanların tekniği ve tarihi temelinde çizgi romanların diğer sanatlarla ilişkisi tartışılacaktır.

Çizgi romanların yeni bir sanat olarak varlığını belirtmek için hem diğer sanatlarla ilişkisine bakılması hem de temel özelliklerinin diğer sanatlardan farklılığına göre açıklanması ilginçtir. Çizgi romanlar ilişkisi oldukları sanat türlerini inkara uğratarak ortaya çıkmamışlardır, veya ilişkili olduğu sanat türleri yerine geçmeleri söz konusu değildir. Gerçekte çizgi romanlar belli amaca uygun bir peyk/güdümlü sanattır. Yeni bir ifade tarzı olarak farklılığı ve bağımsızlığı ilişkili olduğu sanatlara göre tanımlanarak çağa uygun yeni bir sanat olduğu öne sürülecektir. Çizgi romanda temel ilişki ve değerler verili olarak ortaya çıkmaktadır. Çizgi roman diğer sanatlarla aynı meseleleri ele almasına rağmen, aynı meselelere bütünlük taşıyan belli bir yorum getirerek onlardan ayrılır.

Çizgi romanlar daha başlangıçta basın, yayıncı, dağıtım ajansları yolu ile bütün dünyaya yaygınlaştırılırken çizgi romanın denetimi, sorumluluğu, yönlendirilmesi yaratıcı yazar, çizerin elinden alınmıştır. Yayıncılar tarafından sanatçının veya sanatçı grubunun çizmeleri gereken konular belirlenmiş, belli kalıpların, ilişkilerin ve değerlerin dışına çıkmaları önlenmiştir. Bu hem ticari yasalarla (telif hakları) hem de ceza yasaları ile (bizde muzir yasası gibi) me-

selenin hem nasıl yürütüleceği ve kontrolü ayrıca giderek sanatçıların/çizgi roman kahramanlarının uyacağı kurallar ve kaideler bile tespit edilerek belirlenmiştir. Böylece sanatçının yaptığı otosansür yanında belli meselelerin nasıl aktarılacağı belirlenecek, temel ilişki ve değerler belli bir sanat olarak kurumlaştırılacaktır.

TÜRKİYE'DE ÇİZGİ ROMAN OLAYININ ELE ALINIŞININ ÖZELLİKLERİ

Türkiye'de çizgi roman olayı dergilerde ele alınmıştır. Bu dergilerde çizgi roman konulu özel dosyalar hazırlansa da yapılan çalışmalar makale düzeyini aşmamıştır. Farklı dergilerde yer alan bu yazı ve dosyalar farklı özellikler taşımaz. Dikkati çeken bir özellikleri aynı plana göre hazırlanmış olmalarıdır. Bu açıdan çizgi roman meselesinin ele alınışında belli bir çerçeveden bahsedilebilir. Bu çerçeveye göre öncelikle, kaynak belirtilsin belirtilmesin çizgi romanın tarihçesi, çizgi roman sanatı, belli bir çizgi roman kahramanı veya Fransa'da çizgi roman gibi doğrudan aktarma olan yazılar karşımıza çıkacaktır. Böylece çizgi roman olayı Batı'daki yeri ile tanımlanır, ancak bu tanıtmada amaç çizgi romanın Batı'daki prestijinden faydalanarak onun bizde de sanat olarak tanımlanmasına ve aktarılmasına destek vermektir. Bu açıdan Türkiye'de çizgi roman serüveni de bu çizgi roman tarihine ek bir yazı olarak verilir. Bu yazılar meseleden bağımsız tanıtım yazılarıdır.

Türkiye'de çizgi romanların anlaşılması ve açıklanması ile ilgili tartışmalar özellikle 1970 ve 1980 sonrasında siyasi tartışmaların sınırlandığı ve kitle iletişimlerinin tek yönlü olarak oluşturulduğu askeri yönetim dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde çizgi romanların yeni bir kitle iletişim biçimi ve sanat olduğu vurgulanmış, belli amaçlara uygun kullanılması hem eleştiri konusu olmuş hem de hangi amaçla kullanılması gerektiği tartışılmıştır.

Çizgi roman meselesinin tartışılması çizgi roman ve eğitim, çizgi romanın işlevleri gibi bölümlerde/yazılarda yapılacaktır. Mesele ile ilginin belli zorunluluklar sonucu ortaya çıkması nedeni ile çizgi roman olayına ait belli basit bilgilerin aktarılması ve tanıtılmasını da bu tartışmada -siyasi- taraf olan kesimler üstlenmişlerdir. (Özel

Dosya. «Çağımızın Bir Sanatı : Resimli Romanlar», *Milliyet Sanat Dergisi*, 22, 12. 1972 «Türkiye'de Çizgi Roman», (Özel Dosya), *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Ocak 1984, «Yeni Bir Anlatım Aracı Olarak Çizgi Roman», (Aydın Dosyası) *Gösteri Sanat Dergisi*, Aralık 1985 gibi yazıları ve dosyaları çoğaltmak mümkündür.

Devletin ve uluslararası Batılı kurumların çizgi roman meselesine aynı dönemde ilgi duymaları ilginçtir. Öncelikle Unesco, AET Türkçe dergileri kanalı ile aktarılan bilgiler ile resmi siyasetin çabaları aynı yöndedir. Bu dergilerle de sınırlı kalmayarak Batılı kurumların temsilcilikleri ile karşılıklı kültürel bir alışveriş olarak ortaklaşa çalışmalar yürütülmüştür. (Sözgelimi Alman konsolosluğunun düzenlediği konferanslara katılarak uyumlu rol alacağız.) Burada özellikle üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinin bu çabalara açık olması ilginçtir. Bu ortaklaşa çalışmaların yanında kütüphanecilik bölümlerinde anketler/soruşturmalar yapılacaktır. (Bu konuda doçentlik tezi bile vardır. Nilüfer Tuncer, *Çizgi Romanlar : Ankara İl Halk Kütüphanesi Çocuk Bölümünde Yapılan Bir Deneyim*, 1980. Diğer ortak çalışma için bkz. Meral Alpay- Dr. Robert Anhegger, *Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları*, Cem Yay., 1975. «Çocuk Edebiyatı», *Unesco'dan Görüş Dergisi*, Haziran 1982, «Aydın Konusu : Çizgi Öykü», *AET Avrupa Dergisi*, Ekim 1983).

Türkiye'de çizgi roman olayının ele alınması özellikle belli dönemlerde ortaya çıkmasına ve kendi içinde farklı değerlendirmelere rağmen -gerçekte bu değerlendirmeler Batı'da mesele üzerinde yapılan değerlendirmeler ile farklılık göstermemekte, aksine Batı'da yapılan değerlendirmelerin aktarılması doğrudan tercüme veya gizli tercümelemlerle sınırlanmaktadır- bizde çizgi roman olayının ele alınması Batı'daki kaygılardan belli farklılıklar gösterse de temelde meselenin Batı'da ele alınışı ile uyum içinde olmaktadır.

Çizgi roman üzerine tartışmalarda mesele çizgi roman olayının anlaşılması ve açıklanmasından çok çizgi romanın hangi amaçla kullanılması gerektiği olmuştur. Çizgi roman tartışmaları ile taraflar gerçekte kendi kimliklerini ve yükledikleri görevlerin, amaçlarının niteliğini tartışma konusu yapmışlardır. Mesele çizgi romanların kendisi ve anlaşılması değildir. Çizgi romanların böyle bir görevi de (belli amaçlarla kullanılması) olması bu tür yaklaşımlara izin vermiş ve ancak bu nedenle ilgi alanı olmuştur.

TARTIŞMALAR

Çizgi romanların kullanımına göre esasta iki farklı değerlendirme oluşacaktır.

1 — Çizgi romanlara kendi amaçlarına uygun «talim ve terbiyeye» ilişkin «eğitici» bir görev yükleyenler. Bu eğitimin kaynağı toplumdaki bağımsız Batı olmasına rağmen kendi içinde belli ayrımlar taşımışlardır.

Öncelikle Batıcı resmi görüş tarafından çizgi romanlar («yeni sanat» olarak tanıtılmasına rağmen) konusu ve biçimi itibarı ile zenginlik ve derinlikten yoksun bulunarak diğer sanatların yanında ciddiye alınmamıştır. Bu yüzden çizgi romanlar, çocuk edebiyatı ile ilişki kurularak edebi ve öğretici yayınlar olarak tanımlanmıştır. Çizgi romanlarda işlenen konuların ve verilen değerlerin gazetelerde, radyo ve televizyon haberlerinde, sinemada ve edebiyatta da ele alınması nedeni ile yarım ağızla çizgi romanları büyüklerin de okuduğu söylenecektir. Bunun için yapay bir ayrımla «üstün bir sanat eseri» olan çizgi romanlardan bahsedilecek, sözgelisi Asteriks, Red Kid gibi çizgi romanlarda «ince bir espri» bulunacaktır.

Çizgi romanlar çocuk edebiyatı ve eğitimi ile sınırlandırılırken diğer yandan anlatımının avantajları nedeni ile özellikle uygulama alanı geniş tutulacak, halk eğitiminde de çizgi romanların kullanılması düşünülecektir. Resmi görüşü oluşturan temel bilgilerin çizgi roman aracılığı ile (halk panoları, şematik halk afişleri ile çizgi roman arasında açık seçikliği ve kolay anlaşılabilirliği nedeni ile fark görülmeyecektir) geniş kitlelere özellikle çocuklara verilmesi amaçlanmaktadır. Bu bize resmi görüşün ve resmi görüş yorumcularının halka bakış açısını göstermektedir. Halk gelişmemiş sayılarak zeka seviyesi açısından çocuklarla bir tutulacak, halkın eğitimi ve yönlendirilmesi amacı ile halkın anlayacağı ifade biçimi olarak çizgi roman dili gösterilecektir. Böylece çizgi roman ile bireye resmi görüşe ait ilk ve temel bilgilerin verilmesi mümkün olacaktır.

Resmi görüş açısından çizgi romanlarla ilk ve temel bilgilerin verilmesi yeterli görülürken, bunda başarılı olunamaması ve değişen şartlar karşısında verilecek ilk ve temel bilgilerin tanımı değişecektir. «Resmî görüş yorumcuları» çizgi romanlara milli duyguların

yaygınlaştırılması görevi vererek bu amaca uygun kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Çocukların ve tabii gerçekte halkın terbiyeden geçirilmesi anlayışının belli bir amaca göre sınırlanması ile çizgi romanlar millî (sol jargonda ise «ulusal») duyguların ve bilincin verilmesinde rol alacaklardır. Bu görüş temelinde ortak olduğu Batıcı resmî görüşü kendi sınırlı ilişkilerine uygun olarak yorumlayacaktır. Çizgi romanın kapsamını kendi görüşüne göre daralttığı için millî duyguları aşıl原因an çizgi romanların oluşturulması önemli olacaktır.

Bu görüşlere göre sonuçta çizgi roman belli görüşlerin halka/çocuklara aşıl原因ması görevi üstlenir. Çizgi romanlar belli bir amaca göre belli bilgilerin verilmesi ve yaygınlaştırılması aracı olunca istenilen mesaja (kendi görüşlerine) uygun çizgi romanlar olumlu, yararlı bulunurken verili bilgilerin ve mesajın dışında bir mesaj vermeye çalışan çizgi romanlar olumsuz-zararlı bulunacaklar. Ancak Batı çizgi romanları yabancı ideolojiyi aşıl原因layan yayınlar olarak görülürken gerçekte çizgi romanlarda aktarılan ve yaygınlaştırılan temel ilişki ve değerlere karşı bir eleştiri sözkonusu değildir. Nitekim yapılan iş Batı çizgi roman kahramanlarının serüvenlerinin millî/ulusal olarak tercüme edilmesidir. Sözgelisi Kaptan Amerika Yüzbaşı Volkan/«Fatoş Basrı» ise «Bizimkiler» olacaktır. Resmî görüşün ve resmî görüş yorumcularının kaynağı Batı olduğu için Batı'dan ithal edilen çizgi romanlara karşı sonuçta pedagojik bir eleştiri yapmaktan öte gidilmeyecektir.

2 — Çizgi romanın hayal gücü ve fantazyaya ürünü, belli bir popüler kültür formu/kitle kültürü olarak kullanılmasına göre tanımlanması diğeri bir ayrımı oluşturur. Çizgi romanlar hayal gücü ve fantazyaların kullanımına göre resmî görüşe karşı ilerici veya resmî görüşe uyumlu kitle kültürü olarak gerici nitelik kazanmaktadır. Böylece çizgi romanlar olumlu veya olumsuz olarak yığınları belli bir siyasetin nesnesi durumuna getirmektedir.

Bu görüşlere göre resmî siyasete/kültüre karşı çıkış veya tersine karşı kültürü oluşturamayan geniş kitlelerin egemen görüşe katılması çizgi romanlarda verilen hayal gücü ve fantazyaların özelliklerinde aranmaktadır. (Ertuğrul Özkök, «68 Ruhunun İki Aracı Duvar ve Çizgi Roman», *Gösteri*, Aralık 1981, Ünsal Oskay, «Çizgi

Romanlar ve Siyasal Kültür Açısından İşlevleri», *Gösteri Dergisi*, Aralık 1981).

Toplumun kendi ilişkilerinden ve toplumsal olaylardan kaynaklanmayan kitle kültürü anlayışı temelde Batıcı resmî görüşün anlayışı ile birleşmektedir. Çizgi romanlar ile aşılama kültürünün oluşturulması, ister eğitim ve terbiyenin isterse hayal gücü ve fantazmaların ürünü olsun çizgi romanın temelde nasıl kullanılması gerektiğini gösterecektir. Çizgi romanlara olumlu ve olumsuz belli ölçütler getirecektir.

Çizgi romanlar konusundaki tartışmalar farklı başlıklar altında değerlendirilebilir. Ancak buna rağmen tek bir çizgi roman tarihi verilecektir. Çizgi roman ile ilgili yargılar çizgi romanı ortaya çıkaran koşullardan ve ilişkilerden bağımsız oluşacaktır. Mesele çizgi romanlardan nasıl faydalanılacağı veya hangi amaçla kullanılması gerektiğinden önce neyin, hangi aracın kullanıldığının bilinmesidir. Çizgi romanlar, teknik, çizgi, öykü, edebiyat, karikatür, iletişim, pedagoji, resim, kültür gibi değişik alanlarla ilişkilidir ancak bu sınırlı alanlardan birine indirgenemez. Çizgi romanların belli bir ifade biçimi olarak kendi alanı vardır. Bu alan «bilinç alanı»dır. Çizgi romanlar bilinçlenme olayı ile birlikte ele alınarak daha iyi değerlendirilebilir.

TOPLUM BİLİNCİ

Çizgi romanlar belli olay ve eğilimlerin bir biçim kazanmasıdır. Bu ifade biçimi toplumsal olay ve ilişkilere bağlı olarak belli bir bilinçlenme ile temellenmektedir. Bilinçlenmenin bazı özellikleri vardır.

1 — Bilinçlenme bireyin kendi dışındaki olaylara ve ilişkilere bağlıdır. Bireyin kendi varlığını çevreleyen fiziki ve toplumsal ortamın bilincine varması dışarıdan mümkün olmaktadır. Bu bilinç toplumun karşılaştığı meseleler ve çözümleri ile kurulan ilişki, tecrübe ve çıkara göre belirlenir. Aksi halde ancak Tanrının aşılacağı bir bilinçte sözedilebilir. Toplum belli olaylar dahilinde bilgi edinebildiği gibi bu bilgileri de ilişkileri içinde doğrulayabilmektedir.

2 — Toplumların karşılaştıkları meseleler karşısındaki çözümleri ve çıkarları toplumlararası ilişkilerde buldukları konuma ve rollerine bağlı olarak ortaya çıkar. Toplumların temel konuları değişmese de yeni ilişkilerine ve çözümlerine bağlı olarak değişik bilinçlenme biçimleri ve bilinçlenme üzerinde değişimler ortaya çıkacaktır.

3 — Bilinçlenme toplumun birlik ve bütünlüğünü oluşturur. Toplumların kendilerini yakından ilgilendiren meseleler karşısındaki ortak çözüm ve çıkarları toplum kimliğini, bilincini meydana getirmektedir. Toplum bilinci toplum içi çelişki ve farklılaşmalardan öte toplumlararası ilişki ve çatışma sonucu belirlenir. Bu sayede birey toplum uyumu/ortaklığı sağlanır.

4 — Toplum bilincini veya kimliğini oluşturan toplumsal mücadeleleri ve tecrübeleri bütün zenginliği ve karmaşıklığı ile bireyin gündelik hayatının sınırlılığı içinde kavraması mümkün değildir. Bu nedenle toplumsal bilincinin geniş kitlelere kazandırılması ve yaygınlaştırılması sorunu ortaya çıkacaktır. Toplumlar gelişip bilince kaynaklık eden toplumsal olay ve ilişkiler karmaşıklıktıkça öncelikle toplumun birlik ve bütünlüğünü ilgilendiren amaçların ve mücadelelerin kavranması ve bireye aktarılması için değişik bilinç biçimleri ortaya çıkacak, bazı kişiler toplum bilincinin aktarılması ve yaygınlaştırılmasında belli bir görev yükleneceklerdir.

5 — Toplum bilinci/kimliği tek tek bireylerin bilincinden ayrı bir gerçeklik oluşturur. Bu yüzden bilinçlenme biçimlerinde belli uzmanlıklara rağmen toplum bilincinin bireye aktarılmasından ve yaygınlaştırılmasından vazgeçilmeyecektir. Bilinç meselesi ayrıcalıklı bir konu olmasına rağmen mesele halkın bilinçlenme olayını engellemek değil aksine toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlamak olmuştur. Bu yüzden toplum bilincinin bu çabaya kendini ayıramayan kişilere aktarılması ve yaygınlaştırılması problemini çözmek için toplu yaygınlaştırma yerine en zengin konular süzülerek belirginleştirilip basitleştirilerek bireyin gündelik hayattaki ilişkileri içinde verilecektir.

Toplumların çıkarları ve çözümleri ile ilgili olarak ilişki ve amaç göre değişik nitelikte bilinç biçimleri kullanılmıştır. Din, ideoloji, sanat, felsefe bilinç edinmede ve aktarmada elverişli bilinç biçimleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Bilinçlenmede farklı iki düzey sözkonusudur. Sözgelisi dinde bile halkın dini ile seçkin kesimlerin dini farklılıklar göstermiştir. Kilisede ruhban sınıfın din anlayışı ince, belli uzmanlık gerektirmiştir. Halkın din anlayışı ise basit inaçlarla (Tanrının varlığı vb. dinsel doğmalar, mitoslar) sınırlıdır. Din bilincini basitleştirmek için seçilen belli konular, belli mitoslar, doğmalarla herkesin anlayabileceği ve katılabileceği bir inanç sistemi oluşturulmuştur. Yine dini pratiklerle de (dinî ayinler, merasimler, dinî hiyerarşi, tapınma biçimi) dinî bilincin verdiği soyut ilişki somut ilişki biçimine dönüştürülmüştür. Böylece birey topluma katılarak belli bir ortaklık kurabilmiştir.

Toplumun çıkarına ve çözümlerine bağlı toplum kimliğini/bilincini oluşturma çabasında özellikle çözümü elinde bulunduran toplumsal kesimler ayrıcalık kazanmışlardır. Çözüme yakınlığa ve uzaklığa göre sanatta, temelde seçkin sanat ile halk sanatı olarak iki kademe olmuştur. Seçkin sanatın anlaşılması için belli bir entelektüel birikim ve uzmanlık gerekmiştir. Seçkin sanatın halk tarafından anlaşılmasına itibar edilmemiştir, ancak toplumun çıkarı ve çözümü ile ilgili belli bilgileri toplum ile paylaşmak gerektiğinde seçkin sanata bağlı peyk/güdümlü popüler sanatlar ortaya çıkacaktır. Seçkin/«yüksek» sanat belli bir kesimin tekelinde kalmasına rağmen belli bir görüşün oluşturulmasında ve aktarılmasında ikinci, üçüncü sınıf sanatlar ortaya çıkmıştır. Bu peyk/güdümlü sanatlar basitliği nedeni ile bir yandan küçümsenecek fakat belli amaçlara hizmet etmesi nedeni ile kendilerinden vazgeçilmeyecektir. Sözgelisi mimaride, müzikte, resimde seçkin beğeniye hizmet eden sanat yanında, ortak çıkar ve çözümün kazandırılması amacı ile öğretici ve sembolik anlamlara sahip sanat biçimleri ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'da, Rönesans'ta saraylarda, şatolarda dinlenen müzikler, asılan resimler halk sanatından farklı özelliklere sahiptir, ancak kiliselerde asılan resimlerle veya kilisede dinlenen müziklerle ortak çözümün ve çıkarların topluma aktarılması ve paylaşılması sağlanmıştır. Bu yüzden kilise, tören müziğini bizzat kendisi düzenlemiş, kilise duvarlarında yer alacak resimlerin konularını ve hatta kilisenin ne resinde bulunacağını bile saptamıştır. Seçkin sanata ait konular, basit mesajlarla ve biçimsel tekrarlarla çoğaltılarak yaygınlaştırılabilmektedir. Böylece aktarılan ortak mesajlar ve bilgiler ile kitleler

içinde buldukları durum ve ortak çözümler konusunda bilinçlenmişlerdir.

Çizgi romanlar toplum bilincinin edinilmesine ve aktarılması meselesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Çizgi romanlar belli toplumsal olay ve ilişkilerin aldığı ifade veya daha kesin bir deyiş ile bilinç biçimidir. Aynı zamanda belli bir bilince aracılık etmektedir. Çizgi romanlar ancak bu özellikleri ile toplumsallaşabilmektedir. Ancak çizgi romanı ortaya çıkaran koşullar ve çizgi romanların aracı olduğu bilincin bazı özellikleri olacaktır.

19. yüzyılda ortaya çıkan yeni ilişkiler ve koşullar toplumun birlik ve bütünlüğünü ifade eden toplumsal bilincin toplumun bütün üyelerine kazandırılması ve yaygınlaştırılması sorununa daha değişik çözümler bulunmasını gerektirmiştir. Çizgi romanlar temel özelliklerini bu sorunun çözümüne bağlı olarak kazanmışlardır.

ÇİZGİ ROMANIN ARACI OLDUĞU BİLİNCİN TARİHİ KOŞULLARLA TEMELLENMESİ

Toplum bilinci toplumlararası ilişkilerde toplumların yeri ve rolüne bağlı olarak belli değişiklikler göstermiştir. 19. yüzyılda toplumlararası ilişkilerde Batı çıkarlarına ve çözümüne bağlı olarak toplumsal bilincin oluşturulması, aktarılması ve yaygınlaştırılması belli özellikler kazanacaktır.

1 — 19. yüzyılda Batı dünya egemenliğini ele geçirmiştir. Batı bu üstünlükle topluma ve toplumsal olaylara, giderek Batı dışı toplumlara da yön vermek için tarih ve toplum bilincinin oluşturulmasında aktif bir rol almak istemiştir. Batı tarihin akışına bilinç aracılığı ile belli bir biçim ve yön vermeyi amaçlamaktadır. Bu Batı'nın elindeki gücü iyi tanımayı ve sorunları üzerinde bilgili olmayı gerektirmiştir. Batı bu bilgilenmeyi sorunlarını çözmek için değil olaylar ve toplum üzerinde etkili olmak için istemektedir. Bu yüzden Batı kendi çıkarları ve çözümü doğrultusunda oluşmuş kendi değer yargılarını, (bu değerler Batı'nın Doğu ile çeşitli ilişkilerinin tek yönlü kendi yorumu olmasına rağmen) topluma ve tarihe dışardan uygulayarak sonuçlarını sistemleştirmiştir.

Bu sistemleştirme ve sınıflandırma ile Batı kendi çıkarlarına ve çözümüne göre oluşmuş değer yargılarını bilimsel, hukukî, ahlakî gibi görüntülerle evrensel olarak sunacaktır. Batı kendi çıkarlarını ve çözümünü evrenselleştirerek olayları ve toplumu yönlendirmede etkinlik aracı olarak kullanacaktır. Sözgelisi Batı sömürgeciliği yüceltmek, durumunu haklı göstermek için beyaz ırkın üstünlüğü tezini ortaya atmıştır. Böylece sömürgeciliği sömürge halkının doğal durumuna bağlamış, bilimsellik görüntüsü altında etnik farklılıkları açıklama girişimi olarak kafatası ölçmeye kadar gitmiştir. Nitekim 19. yüzyılda Batı çıkarlarına ve çözümüne bağli olarak ortaya çıkan ideolojiler ve sistemler de bilimsel bir görünüm altında kendisini sunmaya gayret etmiştir. Birey bilimsellik iddia eden bu yargılara göre «hür dünyanın bekçisi ve savunucusu» veya bir döneme kadar «sosyalizmin öncüsü» olarak sorumluluk alacak, Batı dışı bütün dünyayı etkilemeye biçim vermeye kalkışacaktır. (Bunun en son örneğini Körfez savaşında gördük. Batı kendi çıkarlarına göre «yeni dünya düzeni» oluşturmaya kalkıştığında dünya egemenliğine yönelik girişimlerini kendi yargılarına, hukukuna, siyasetine göre meşrulaştırmıştır).

19. yüzyılda bilgi belli bir bedel ve çaba ile herkesin ulaşabileği bir uzmanlık alanıdır. İlahın, bilge kişinin veya uzmanların yol göstericiliğine ihtiyaç, duymadan bilgi bireyin kendi çabası ile gündelik hayatı içinde elde edilebilecektir. Bilgi belli kişilerin ilahî üstünlüğüne (azizlik, peygamberlik) bağlanmayacaktır, herkes belli bilgilere sahip olabilecektir. Bu yüzden belli bilgiler yönetici sınıfla sınırlı kalmayacak, genelleşecek ve yaygınlaşacaktır. Bugün Einstein bile kitlelerin anlayabileceği, ulaşabileceği bir uzaklıktadır. Meselenin diğer bir yönü de bu bilgiler toplum hayatını doğrudan etkilemektedir. Sözgelisi atom bombasının etkilerine doğrudan geniş kitleler maruz kalmaktadır. Bu yüzden bilginin edinilmesinin engellenmesi, saklanması sözkonusu olmayacaktır.

Toplumsal bilincin yaygınlaşması ile bilincin nesnesi olan toplum/birey Batı dünya egemenliğinin/düzeninin sürdürülmesi ve tarihe yön vermede önemli hale gelmiştir. Toplum gerçek söz sahibi kendisi olmasa da, çözüm çabalarına ortak olacaktır.

2 — 19. yüzyılda Batı'da geniş kitleler ilk defa kendi örgütleri ile kendi hesaplarına tarih sahnesine atılmışlar, toplum kaderinde

söz sahibi olmuşlardır. (Toplum içindeki çekişmede kitleler kendi çözümlerini sosyalizm ile ifade etmişlerdir). Tanrılarca seçilmiş kişiler veya Tanrı iradesi yerine geniş kitlelerin kendi kaderlerine bilinçli bir etkinlikle belli bir yön vermeleri bilinçlenme biçimlerinde belli değişikliklere yol açmıştır. Ancak geniş kitleler, kendi hesabına kendi örgütleri ile ayaklanmaları ve etkili olmalarına rağmen düzene kendi adlarına sahip olamayınca, varolan Batı dünya egemenliğine/düzenine ortak olarak düzenin nimetlerinden pay almaya çalışacaklardır.

Kendi özgün siyasetlerini/çözümlerini ortaya koyamayan geniş kitlelerin egemen sınıfın siyasetine ortak olması nedeni ile Batı'nın çıkarları ile ilgili çözümün geniş kitlelere kazandırılması önem kazanmıştır. Üst düzeydeki egemen bilinç aynı zamanda ortak çözüm olduğundan alt kesimlere aktarılırken bu bilgilerin hem açık seçik hem de basit, herkesin anlayabileceği ve katılabileceği bir biçimde olmasına dikkat edilmiştir. Sözgelisi Fransız burjuva devriminin sloganları «Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik» olmuştur. Geniş kitleler burjuva çözümlerine sloganlar düzeyinde katılacaklardır. Bu sloganlar belli bir amaç ve hedef göstererek hem bireyi eyleme çekecek hem de toplum içinde bir birliğin kurulmasını sağlayacaktır.

Düzene kendi adlarına sahip olamayan kitlelerin düzene ortak olmalarının yanında burjuvazi de Doğu'ya karşı kendi siyasetini uygulayabilmek için geniş halk kitlelerinin katkısına ihtiyaç duymuştur. Topluma ve toplum olaylarına bilinç aracılığı ile yön vermek istendiğinde egemen bilincin geniş kitlelerce de anlaşılır bir biçim kazanması gerekmiştir. Bunun için toplum bilinci basit bir mantıkla, açık seçik dile getirilecektir. Bilgi, bazı kişilerce oluşturulan ve anlaşılabilir felsefi sistemler yerine geniş kitlelerin rahatlıkla anlayabileceği ve yaygınlaştırılabilecek özellikler kazanacaktır. Dinin, felsefenin açıklamaları, ilahî buyruklar, dinsel dogmalar yerine herkesin kolaylıkla edinebileceği verili bilgilerin/bilincin oluşturulması önemli olmuştur. Bu yüzden çok hızlı ve yaygın bilinçlenme biçimleri gelişecek, ideolojilerin pratikte aldığı biçim değişecektir. Düşünce ve soyut düzeydeki ideolojik bilinç, somut ve gündelik hayatta belli bir etkinlik içine girecek, sözgelisi kilisede değil, bireyin gündelik ilişkileri içinde verilecek, bireyin kendi sıradan ilişkileri içinde çözümde ortaklık sağlanacaktır.

3 — 19. yüzyılda Batı'da yönetici sınıf açık sınıf niteliği kazanmıştır. Kişiler düzenin temeline katılarak ayrı toplum konumları içinde yer değiştirebilme imkanına kavuşmuşlardır. 19. yüzyıl öncesinde köleci veya feodal düzende yönetici sınıf içinde yer almak geniş üretici kesimler için mümkün değilken 19. yüzyılda düzenin imkanları ve hatta şans yardımı ile birey düzen içinde yer alabilecektir. 19. yüzyıl sonrası artık yönetici sınıf imtiyazı belirten bir soydan, sözgelisi asıladelikten gelmemiştir. Burjuvazi en azından uygulamada geniş kitleleri kendi siyasetine katmıştır. Bunun için dernekler, meslek örgütleri, partiler, sendikalar belli kararların tartışıldığı ve uzlaşıldığı yerler olacaktır. Burjuvazi geniş kitleleri düzene ortak edecek, toplum içinde birliğin ve bütünlüğün, siyasal meşruiyetin sağlanması için belli bilgilerin ve çözümün kitlelere benimsetilmesi ve onaylatılması önem kazanacaktır.

19. yüzyılda düzenin herkese açık olması ile bilgi, görgü, toplumsal değer ve ilişkiler genelleşecek, birlik ve bütünlük kazanacaktır. Burjuvazi bireyi horlayan yaşam pratiğini bırakacak, halk kitleleri ile olan kesin farklılıklar ortadan kalkacaktır. 19. yüzyıldan itibaren yönetici sınıfın açık sınıf haline gelmesi ile bilinçlenme biçimlerinde ve bilincin yaygınlaştırılması meselesinde de belirgin değişiklikler ortaya çıkacaktır. Sözgelisi sanatta seçkin sanatın halk sanatına yaklaşması görülecektir. Müzikte oda müziği yerine senfoni önem kazanacaktır. Senfoni burjuva kimliğini/çözümünü vermesine rağmen halka da yakındır. Burjuvazi sanatta seçkinliğini korumasına rağmen, sözgelisi konserlerde daha geniş dinleyici topluluğuna hitap edilmiştir. Yine resimde de burjuvazinin kendi anlayışını temsil eden resimler istemesi değişikliklere neden olmuş, aynı yönde kopye veya basit taklitlerle doğa ve ev resimleri halkın evlerine de girerek belli bir tarz oluşturmıştır.

19. yüzyılda toplumlararası ilişki ve çatışmada ortaya çıkan yeni koşullar ve ilişkilere bağlı olarak toplumun çıkarını ve çözümünü, birlik ve bütünlüğünü temsil eden bilincin edinilmesi ve toplumun bütün üyelerine kazandırılması sorununa daha değişik çözümler bulunması gerekmiştir. Çizgi romanlar özelliklerini öncelikle bu sorunun çözümüne bağlı olarak kazanmışlardır. Çizgi romanlar belli bir bilinç aracıdır. Çizgi romanlar anlatım tarzının basitliği ve şamatikliği nedeni ile bir yandan küçümsenirken diğer yandan bu, çiz-

gi roman anlatımının avantajlı olacak, toplum bilincinin aktarılmasında ve yaygınlaştırılmasında çizgi romandan faydalanılacaktır.

19. yüzyılda yalnız çizgi romanlar değil yeni ve daha değişik hızlı bilinçlenme biçimleri de ortaya çıkmıştır. Gazeteler, karikatürler, reklamlar, gazetelerde belli bir olayı temsil eden resimler, kitlelerin şehirlerle ilişkisini sağlayan, şehir dedikodularını ve olaylarını anlatan küçük risaleler, dergiler bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Nihayet 19. yüzyılının sonundan itibaren bilinç aktarmadaki etkinliği nedeni ile çizgi romanların yanında radyo, fotoğraf, sinema gibi yeni ifade biçimleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişik ve hızlı ifade biçimleri ile çizgi romanların belli ortaklığı sözkonusu olmasına rağmen çizgi romanlarda aktarılan bilincin bazı özellikleri olmaktadır. Çizgi roman bu özellikleri sayesinde diğer etkin bilinç biçimleri ile farklılığını ortaya koyabilecektir.

ÇİZGİ ROMAN VE TOPLUM BİLİNCİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

Çizgi roman anlatım geleneğinin oluşması 18. yüzyıla kadar uzatılabilir. 18. yüzyılda panayırlar değişik bölgelerden gelen insanların kurulan yeni ilişkilere uygun bilgi ve deneylerinin aktarıldığı yerler olmuşlardır. Bu panayırlarda anlatıcı gezginler geçmişte kilitlenin kendi duvarlarında resimlerle belli bir bilinci aktarmak için yaptığını tek resimler yerine panolar önünde, bir dizi resim kullanarak yapmışlardır. Bu resimler Epinal resimleri olarak adlandırılmıştır. Bu resimlerde anlatıcı gezginler ele aldıkları konuları ilgi çekici hale getirmişler, basit ve özet biçiminde, yüzyüze ilişkilerle aktarmışlardır.

Resim anlatıcıları kurgu ve konu açısından belli meselelerin aktarılmasında ve yaygınlaştırılmasında yenilikler getirmişlerdir. Konu olarak dinî hikayeler, kahramanlık ve halk destanları yanında her şeyden önce halkın ilgilendiği önemli olayları ve sıradan konuları da (savaşlardan cinayetlere, karı koca geçimsizliklerine kadar) ele almışlardır. Bu olayların ve ilişkilerin ifadesinde kullanılan dizi resimlerle anlatılan konular hem özetlenmiş, basitleştirilmiş hem de kolayca algılanması, zahmetsiz izlenmesi mümkün olmuştur. Resim-

lerin devamlılığı, resim ile ilgili bilgilerin anlatıcı tarafından verilmesi ve resim altlarında belli bir metnin kullanılması çizgi roman geleneğinin başlangıcını oluşturmuştur.

19. yüzyılda Batı'da belli koşulların ve ilişkilerin sonucu toplum çıkarı ve çözümünü belirten bilinci oluşturmak ve yaygınlaştırmak gerekince, bilinç aktarmadaki etkinliği nedeni ile panayırıcılık anlayışı (basitleştirme, özetleme, şematikleştirme, dizi resim, stilizasyon gibi) geliştirilmiştir. Çizgi roman biçimsel özelliklerini özellikle gündelik hayatta değişen koşullara cevap vermede kazanmıştır.

19. yüzyılda bireyin gündelik hayatında bilinç aktarmada ve yaygınlaştırmada bazı zorlukların ortaya çıkmasıyla, bu problemi aşmak için panayırıcılık anlayışının geliştirilmesi zorunlu olmuştur. 19. yüzyılda özellikle karmaşık iş ilişkileri ve iş bölümü basit alet ve edavatın bıraktığı boş zamanı azaltmıştır. Geçmişte bireyin ihtiyacına yönelik tüketim malları üretimi tarımla sınırlıdır ve buna uygun basit alet edevat üretimi kişisel beceriye (hüner, zanaat) dayanmıştır. Bu yüzden birey üretimde kaytarma imkanı bulacak, veya üretim sürecinde harcanan zamanın esnekliği ve uzunluğu nedeni ile kendine ait geniş zamanlara sahip olabilecektir. Ancak 19. yüzyılda seri üretim için yaygın makinaların kullanımı ile «kaytarmacılık» önlenecek, bireyin boş zamanları azalacaktır. Bu durum bilinç aktarmada ve yaygınlaştırmada yeni biçimler geliştirilmesini gerektirmiştir. Yine üretimde yığınsallaşma nedeni ile belli bilgilerin toplu olarak yaygınlaştırılması ve en kısa zamanda bireyin bu sistemleştirilmiş/toplu bilgileri hazmetmesi meselesi ortaya çıkmaktadır. (19. yüzyıla ideolojiler çağı denilmesi boşuna değildir).

Toplumun kendi çözümüne ve çıkarlarına yönelik sınırlandırılmış bilgilerin artık kilisede veya panayırıcılık anlayışı ile yüzyüze ilişkilerle verilmesi zorluk taşıyacaktır. Söz gelişi kilisede olduğu gibi belli bir zamanda ve mekânda toplum bilincinin verilmesi mümkün olmayınca biçimde zorunlu bazı değişiklikler olacaktır. Yüzyüze ilişkilerle belli bilgilerin verilmesi yerine panayırıcılık anlayışında bir adım daha atılacak, belli uzman kadroların hazırladığı, zaman ve mekân açısından daha elverişli, şematik, özet bilgi veren, belli bir kurgu ve resim ile metin beraberliğini sağlayan, basılı top-

lu yaygınlaştırma biçimi olarak çizgi roman anlatımı ortaya çıkacaktır.

Çizgi romanla verilen temel ilişkiler ve değerler toplu olarak, belli kalıplarla, basit ve özet olarak, bir sistemleştirme -ideolojik bütünlük- taşıyacak biçimde, belli bir mekan ve zamanla sınırlanmadan, bireyin gündelik ilişkileri arasında, işe gelip giderken, öğle tatilinde dinlenirken, yemek yerken, tezgah arkasında verilebilecektir. Çizgi roman bir ideoloji biçimi niteliği kazanacaktır. Çizgi romanların belli bir bilinci çok kısa bir zamanda ve hızlı bir biçimde, ideolojik bütünlüğü bozmadan verebilecek özelliklere sahip olması onu 19. yüzyılda ortaya çıkmış diğer verili bilinç biçimlerinden ayırır. Daha 19. yüzyılın sonu gelmeden bir dizi resimle belli bir konuyu metin olarak birleştiren İngiliz W. Hogarth, İsviçreli R. Topffer'in çalışmaları bu yeni ifade tarzına ait sayısız örneklerden bazıları olmuştur.

Çizgi romanların şematik anlatımının avantajları nedeni ile verili bilincin, ideolojik bütünlüğünü bozmadan, çabuk ve anlaşılır bir biçimde geniş kitlelere yaygınlaştırılması ve aktarılması mümkün olmuştur. Bir başka mesele, üretimde yığınsallaşma ve vakit azlığı yanında, uzmanlaşma nedeni ile uzmanlıkları dışındaki konulara vakit ayıramayan aydınlar için de biçimsel olarak «nitelikli» çizgi romanlar üretilmesidir. Bu türde gerçekte çizgi romanlarla verilen belli kalıpların, değerlerin ve temel ilişkilerin dışına çıkılması söz konusu değildir. Aynı ideolojik bütünlüğü taşıyan bu çizgi romanlarla düzene belli bir eleştiri getirebilen aydınların bile temel mesele karşısında egemen ideolojiye katılmaları sağlanacaktır. (Günümüzde bu yönde hayli yol alınmış olduğu görülüyor. Özellikle aydınların küçümsemeden okudukları ve hatta ilginçtir düşkün oldukları çizgi romanlar vardır. Sözgelisi Tenten, Asteriks, Red Kid gibi).

Çizgi romanlar toplum bilincinin aktarılması ve yaygınlaştırılması açısından iki önemli rol oynayacaktır. Bu sayede diğer sanat biçimlerinden ayrılacak, farklılığını ortaya koyabilecektir. Diğer sanatlar içindeki yeri ve ilişkisi de bu rolüne bağlı olarak ortaya çıkacaktır.

1 — Çizgi romanlarda verilen olaylar dizisi ve değerler belli bir bilinci oluşturur. Çizgi roman belli bir ideoloji biçimidir, verili bilince aracılık eder.

Çizgi romanın aracılık ettiği ideoloji ile toplumsal ilişki ve değerleri sınırlama, denetleme ve belli bir yön verme imkanı doğacaktır.

2 — Çizgi romanlar verili bilincin herkese yaygınlaştırılmasına aracılık eden bir ideoloji biçimidir. Geniş kitlelerin verili mesajlara sahip çıkması ile bireyin düzene/topluma ortaklığı sağlanacaktır.

Çizgi romanda sıradan insanların mutluluk rüyası verilecek, bireyin düzene uyumu aşılacaktır. Bunun için toplumla bireyin sürüşmeyeceği ortak değerler vurgulanır.

Çizgi romanların ilk tarihsel örnekleri Avrupa'da ortaya çıkmış ancak bunlar belli bir ideoloji biçimi olarak temel özelliklerini 20. yüzyılın başlarında A. B. D.'de kazanmıştır. Çizgi roman Batı'da belli şartlara ve ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkmıştır ve Batı toplumlarının ürünüdür. 1920'den itibaren basın ve dağıtım araçları yolu ile bütün dünyaya dağıtılmıştır. Çizgi roman güdümlü bir ideoloji aracı olmasına rağmen günümüzde yaygınlığı nedeni ile evrensel bir görünüm kazanmıştır.

ÇİZGİ ROMANIN ARACI OLDUĞU İDEOLOJİYE TOPLUMUN UYUMU

Çizgi roman ideolojisinin aktarılmasında belli uzman kadroların görevlendirilmesi ve verili bilgilerin metalaşması nedeni ile çizgi romanlar, bilinç-eğlence endüstrisi ile ilişki kurularak kitle kültürü olarak tanımlanmıştır. Böylece çizgi roman meselesi kazanç elde etmeye, toplumun görüşlerinin çarpıtılmasına indirgenecektir. Çizgi romanların bilinç endüstrisinin üstten aktarmalarla tek yönlü olarak biçimlediği ve yönlendirdiği, aşılama bir kültür biçimi olduğu çeşitli görüşlerce belirtilmiş, bu açıdan ilgi çekmiştir. Gerçekte çizgi romanların aracı olduğu ve yaygınlaştırdığı bilinç uzman bir kadronun elinden çıkmasına rağmen belirli bir sanatçıya veya gruba maledilemeyeceği gibi yalnız uluslararası tekellerin bir yutturmamacası olarak da görülemez.

Çizgi romanların kitleler içinde etkinliği ve yaygınlığı çizgi romanlar ile sunulan belli mesajlara toplumun sahip çıkması ve or-

taklığı ile açıklanabilir. Toplumlararası ilişkide Batı belli bir dönemde kendi çıkarları ve çözümünü açısından üstünlük kazanmıştır. Bu Batı'ya kendi görüşlerini aktarmada ve yaygınlaştırmada avantaj kazandırmıştır. Çizgi romanda ortaya çıkan temel ilişki ve değerler bu egemenlik ilişkilerinin belli bir sistem özelliği kazanması ile açıklanabilir.

1 — Çizgi romanlarda aktarılan ve yaygınlaştırılan bilinç tek yönlü olarak, üstten aktarmalarla belirlenmemiştir. 19. yüzyılda birey varolan düzen karşısında pasif olarak değil aktif olarak alttan gelen hareketlerle kurulu düzeni onaylamış, Batı'nın kendi üstünlüğüne bağlı dünya düzenini, egemenlik ilişkilerini ve değerlerini desteklemiştir.

19. yüzyılda Doğu zenginliğinin topluma aktarılması ve çıkarların paylaşımında yönetimi ele geçirmek için sınıf çatışmaları ve çekişmeleri ile çalkalanan Batı, yüzyılın sonunda Doğu sömürüsü ve soygunundan edindiği zenginliği topluma yayarak, en azından bireysel düzeyde pay vererek bireyin düzene ortaklığını sağlamıştır. Batı dünya egemenliğinin/düzeninin nimetlerinden faydalanan birey toplum ve düzen ile kaynaşmış, uyumlu hale gelmiştir. 19. yüzyılda Batı'nın kendi iç çelişkileri ile çökeceği sanılırken geniş halk kitleleri egemen brujuva sınıfın siyaseti ile aynı çizgiye gelmiş, düzenin görüşlerine alttan gelen hareketlerle ortaklığa koşulmuşlardır.

Sözgelisi Fransa'da Dreyfus davasında, Amerika'da zenci aleyhtarlığı olarak ortaya çıkan tahammülsüz milliyetçilik olayında birey düzene ait tutucu değerleri desteklemiştir. A. B. D.'de açık renklilik derecesi ile kafatası özellikleri düzenden faydalanmanın ölçütleri olmuştur. Halk kitleleri yabancılar ve özellikle zencilere karşı yaygın bir düşmanlık beslemiştir. Düzen radikal fikirlerinden şüphe ettiği yabancıları sınır dışı etmiş, geniş kitleler de bu tutumu benimseyerek yabancılar karşı düşmanlık beslemiştir. İçeride zenci aleyhtarlığı aktif olarak örgütlenerek, milyonlarca üyesi olan Ku Klux Klan örgütü ile, şiddete başvurmuştur. Savaş sonrasında da Amerikan yaşam tarzını ve düzenini tenkid ve tehdit eden her düşünce ve eylem toplum tarafından tepki ile karşılanmıştır. Mooney-Billings ve Sacco-Vanzetti davalarında, radikal fikirlerinden dolayı verilen ölüm cezalarını, karşıt fikirde de olanlar olmasına rağmen, geniş kitleler onaylamışlardır.

Geniş kitleler kolayca kandırılır olmaları sebebiyle değil, kendi özgün siyasetlerini, çözümlerini ortaya çıkartamamaları sonucu bu oyuna katılacaklardır. Kendi adlarına düzene sahip olamayan kitleler var olan çözüme katılarak, düzene ortaklığa koşulacaklar, böylece düzenin nimetlerinden faydalanma imkanlarına kavuşacaklardır.

19. yüzyılda kendi dünya düzeninin sınıf kavgaları ve krizlerle çökeceği konusunda kuşku olan Batı'da 20. yüzyılda dünya egemenliğine bir düzen niteliği kazandırılarak, bireyin gönüllü olarak düzene ortaklığı sağlanmıştır. Artık birey düzene belli bir olay sırasında değil düzenin bütünü ile uyuşarak, Batı soygun ve sömürüsüne dayanan dünya düzenine, egemenlik ilişkilerine bütün varlığı ve benliği ile angaje olmuştur. Dünya egemenlik ilişkilerinin tartışılıp, yeniden paylaşımı sözkonusu olduğunda geniş kitleler önerilen şiddet çözümüne destek vermişlerdir. Geniş kitleler I. Dünya Savaşı'nda varolan düzeni ve çözümü onaylamakla yetinmemiş doğrudan kendi hayatı ile destek vermiştir. Savaşta makinalı tüfek ateşi karşısında saldırıya geçmek ancak coşkun ve özveri ile Doğu soygununa ve sömürüsüne angaje olmakla mümkündür. «Bütün dünya işçileri birleşin» enternasyonalist çağrısına rağmen savaş öncesi düzene karşı kavga yürüten sosyalist partiler, işçi örgütleri uluslararası dayanışma bir yana, cephede kendi toplumlarının dünya çıkarları için birbirlerini öldürmüşlerdir. Savaşta sosyalist partiler bile ulusçuluk siyasetini öne çıkarmışlardır. Geniş kitleler, çeşitli partiler «düşman» karşısında «kutsal birliğe» destek vermişler, işçiler bando ve mızıkla ile savaşa gitmenin yanında cephe gerisinde de fabrikalarda silah üretimine ağırlık verilmesinde «sorumlu» davranarak, işlerini aksatmadan, canla başla çalışmışlardır. Savaş boyunca kitleler düzenin çıkarları ile bütünleşmiş, savaşın kimliğini ve amacını paylaşmışlardır.

Batı dünya egemenlik ilişkilerinin (Doğu sömürüsü ve soygunu) kendisine sağladığı avantaj ile kendi üstünlüğüne dayalı bir dünya düzeni anlayışını, bunun ideolojisini sistemleştirebilecektir. Bu ortak çıkar ve çözüme bağlı Batı dünya düzeninin bozulması artık doğrudan bireyin çıkarlarına ve yaşam tarzına karşı tehdit ve tehlike olarak algılanacaktır. Bu yüzden Batı dünya egemenliği/düzeni tartışma üstü olarak kabul edilecektir. Böylece verili bilincin topluma aktarılması ve yaygınlaştırılması mümkün olacaktır.

Düzen geçmişte kendisine karşı olan kitlelerin 19. yüzyılın sonuna doğru gönüllü olarak düzenle uyduğuna, Batı egemenliğine bağlı kurulu dünya düzeninin nimetlerini paylaşmak isteklisi olduğunu görmüştür. Yönetici sınıf bu durumdaki bireyi kazanmak, varolan siyasete bireyi katmak için bireyin düzenden pay alabileceği inancını körüklemiştir. Birey düzen/toplum ile uyum sağlaması karşılığında en azından bireysel düzeyde düzenin nimetlerinden pay alacaktır. Pay almak için düzene, topluma, işe ve eve uyum esas olacaktır. Düzen, kitlelerin düzene katılarak pay alma isteğini yaygınlaştırmak için mutluluk rüyasını belli bir yaşam tarzı olarak belirginleştirir. Düzenin imkanlarının ve nimetlerinin herkese açık olduğu, kişisel mutluluğun (zenginlik ve tüketim ile eş anlamlı) şans yardımı ile bile (piyango, loterya) elde edileceği umudunu sürekli canlı tutarak, düzenden umudunu kesenlere bile bir açık kapı bırakarak, düzen ile uyumlu yaşanmasını sağlayacaktır.

Batı'da kurulu düzene ortaklık ile bireysel mutluluk birarada gidecek, düzenin sağlamış olduğu nimetlerin daha geniş kitlelere yaygınlaşmasına yönelik tüketim kampanyaları, tenzilatlı satışlardan taksitli satışlara, kaliteli ürünlerin kopyalarına kadar değişik çabalarla, bireysel mutluluk (güzel bir ev, çocuklar, paralı bir iş, moda, mobilyalar) belli bir tüketim ve yaşam tarzı olarak somut bir biçimde ortaya konacaktır. Açık toplum/düzen sayesinde herkesin dünya egemenliğinden veya Doğu sömürsünden pay alabileceği inancı körüklenecek, böylelikle belli bir yaşam tarzı ve üslubu (Amerikan rüyası) yaygınlaşacaktır.

Çizgi romanın verili bilince aracı olması ve çizgi roman ideolojisinin yaygınlaştırılması bireyi düzene uyuşturma çabası olarak ortaya çıkar. Batı dünya egemenliğinin sağladığı imkanlardan, Doğu sömürsü ve soygunu sayesinde pay alan birey düzenin kaderine de ortak olacaktır. Böylece burjuvazinin Batı dünya siyaseti içinde geniş kitleler aktif olarak yer alacaklar, kendilerine düşen görevler konusunda sorumlu olacaklardır.

2 — Çizgi romanın aracı olduğu ideolojinin geniş kitlelerce paylaşılmasının ve yaygınlaştırılmasının diğer bir nedeni, Batı dünya düzeninin nimetlerinden faydalanan bireyin aynı zamanda Batı dünya düzeninin problemlerine de ortak olmasıdır.

20. yüzyıl başından itibaren Batı dünya egemenliğinin getirmiş olduğu sorunlar olarak, I. Dünya Savaşı'nda 10 milyon insanın ölmesi, topyekün savaş tehlikesi, Rus ihtilali (1917), 1929 dünya ekonomik bunalımı gibi toplumsal olaylar bütün toplumu ilgilendiren ve etkileyen meseleler olarak ortaya çıkmıştır. Bu büyük toplumsal olaylarla geniş kitleler çok yakından ilgilenecekler, sonuçları açısından hayatlarıyla bu olaylara angaje olmuşlardır. Meselelerin genelleşmesi ve bütün toplumu ilgilendirmesi ile artık temel siyaset ve görüşler dar, seçkin aydınlar çevresi ile sınırlı kalmayacak, bu yüzden meselelerin çok geniş kitlelere maledilmesi gerekecektir.

Çok kısa sürede ve toplu olarak belli görüşlerin aktarılması zorunluluğu, geniş kitleleri egemen siyasete katmak ve en kısa sürede harekete geçirmek, çizgi romanın aracı olduğu ideolojiyi önemli kılmıştır. Bireyin bütün hayatını ortaya attığı ve bütün benliği ile angaje olduğu siyaset ve değerlerin ortaya çıktığı bu dönemde sloganlar, afiş resimler, karikatürler yetersiz kalmıştır. Birey toplumsal olaylara hayatı ile angaje olunca basit aşılama biçimleri yetmeyecektir. Özellikle bireyden belli olaylarda ve zamanlarda sınırlı destekten öte genel bir tavır alması istendiğinde belli öykülerle bu bilgilerin tekelden düzenlenip, toplu olarak verilmesi gerekecektir. Çizgi romanlarda belli görüşlerin fazla dolambaçlı yollara sapmadan belirgin olarak aktarılması ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Başlangıçta herkesi toplumsal olaylara ve düzene katabilmek için normal aile yaşantısını veren çizgi romanlarla işe başlanmıştır. Ancak var olan dünya düzenin sürekliliği, savunulması ve korunması istendiğinde insan tipi ve çözüm olarak şiddet somutlaşacak, alınması gereken temel tavır belirlendiğinden serüven çizgi roman türleri ortaya çıkacaktır. Bunun için çizgi romanlar belli işlemlerden geçecek belli bilgiler ideolojik bir sistem oluşturacak biçimde özetlenerek, belli kalıplar ve kurgu ile verilecektir.

Çizgi romanlarda birey belli bir sınıfın, partinin veya grubun üstünde bölünmeden, toplumlararası ilişkide taraf olarak düzen adına belli bir rol ve yer alacaktır. Ortak görüş için farklılıkları belli edecek ayrıntılardan kaçılacak, herkesin benimseyebileceği belli ilişkiler ve değerler üst üste vurgulanarak hemen hatırlanması ve anlaşılması sağlanacaktır.

Çizgi romanlar, ilk örnekleri Avrupa'da ortaya çıkmasına rağmen esas özelliklerini Amerika'da kazanmışlardır. Toplum tarihi bakımından genç bir toplum olması ve geniş kitlelere mesaj iletme alışkanlıklarının bulunmaması nedeni ile çizgi romanlar temel özelliklerini A. B. D.'de kazanacaktır. Avrupa kıtasının Amerika'dan farklı olarak eski bilinç biçimleri ile de belli mesajları iletme geleneğinin olması çizgi roman anlatımının küçümsenmesine neden olmuştur. Ancak çizgi roman anlatımının avantajları gözardı edilemediğinden belli görüşlerin aktarılmasında çizgi romanın rolünden vazgeçilemeyecektir.

20. yüzyıldan itibaren Amerika'nın Batı dünya düzeninin/egemenliğinin sürdürülmesinde ve korunmasındaki etkinliği, A. B. D.'nin Avrupa ile barışıklığı nedeni ile Amerikan çizgi romanları Avrupa'da etkinlik ve yaygınlık kazanmıştır. Avrupa ve Amerika'nın dünya egemenliğinin sürdürülmesinde meselelere bakışı ve temel çözümü (şiddet) konusunda ortaklık sözkonusu olduğunda, çizgi romanlarda iletilen mesajlar da ortak olacaktır.

Batı çıkarlarının ve çözümünün Doğu karşısında belli bir sisteme, dünya düzenine bağlı olarak ortaya çıkması nedeni ile Batı toplumları arasında değişik rollere ve yerlere rağmen temelde ortaklık sağlanacaktır. Batı kendi dünya egemenliği konusunda artık kuşku duyması sözkonusu olmadığından dünya düzenini evrenselleştirerek, tartışma dışı bırakacaktır. Yöresel, feodal veya ulusal kültür değerleri yerine evrensel değerlerin öneminden bahsedecek, kendi çıkarına ve çözümüne bağlı temel ilişki ve değerleri evrenselleştircektir. Avrupa ve A. B. D.'nin dünya egemenliğine dayalı mesaj ortaklığı sözkonusu olunca çizgi romanlarda kendi ulusal siyasetlerini, çıkarlarını belirtmeye gerek duymadan aynı anlatım aracı ile aynı mesajlar verilecektir. Böylece evrensel kültür değerlerinden veya kültürün evrenselleşmesinden bahsedilecektir. Batı içinde mesajların diğer deyiş ile temel ilişki ve çözümün ortaklığı yanında, Batı dünya egemenliğinin Batı dışı toplumları da kapsayan Batıya bağlı bir dünya düzeni olarak sistemleştirilmesi nedeni ile çizgi romanlar Batı dışı toplumlarda belli ölçüde etkinlik kazanacaktır.

ÇİZGİ ROMAN İDEOLOJİSİ VE ŞİDDETE DAYALI YAŞAM TARZI

Çizgi roman belli bir bilinç/ideoloji aracıdır. Aynı zamanda bu görüşü aktarma ve yaygınlaştırma görevi görmektedir. Çizgi romanda bireysel ve toplumsal düzeydeki bütün çatışmalar, farklılaşmış siyaset ve ideolojiler yok sayılarak kendi ideolojisini hepsinin yerine geçirme çabası vardır.

Batı 19. yüzyılda Doğu karşısında kazanmış olduğu üstünlükle kendine bağlı dünya egemenliğinden/düzeninden kuşku duymayacak tartışma dışı bırakacaktır. Bu nedenle çizgi roman ideolojisi kurumsallaşabilecektir. Böylelikle peyk bir sanat olarak ortaya çıkmasına rağmen çizgi roman belli bir bilinç biçimi olarak kendi varlığını bağımsız olarak ortaya koyabilecektir.

Çizgi romanlarda formüle edilen olaylar dizisi ve ideolojik kaplılarla (ortaya çıkan temel ilişki ve değerlerle) belli bir toplum ve dünya düzeni anlayışı verilir. Çizgi romanda Batı dünya egemenliğine, sömürü ve soyguna dayalı Batı dünya düzenine uyum/ortaklık esastır. Çizgi romanın aracı olduğu temel ilişki ve değerler ancak Batı dünya egemenliğinin baştan verili olarak kabulü ile ortaya çıkmaktadır. Çizgi roman ideolojisi Batı dünya düzeninin ve egemenliğinin sürdürülmesine yönelik olarak temel özelliklerini kazanmaktadır.

Çizgi romanda var olan Batı dünya düzeni ve toplumla bireyin sürtüşmeyeceği ortak değerler vurgulanmıştır. Çizgi romanlarda yaygınlaştırılan ve aktarılan verili bilincin sıradan birey tarafından kabul edilmesi, bireyin düzene ortaklığı ile mümkün olmaktadır. Çizgi romanda birey ile toplum çatışması yoktur. Batı dünya düzeni/egemenliği verili olarak ortaya çıkar, öncesiz ve sonrasızdır. Belli bir tarih ile ilişkisi yoktur. Bu yüzden çizgi romanda tarih yoktur. Çizgi romanda olaylar dizisi, ve ideolojik pozisyonlar, temalar varolan Batı düzeni karşısında uyumsuzluğu/çatışmayı belli eden iyi kötü çatışması ile ortaya çıkar. Sorunu çözmek için şiddet çözümü ön plana geçirilir. Şiddet temel ilişki olduğundan tarih iyi ve kötü arasındaki serüvenler dizisine dönüşür. Çizgi romanlarda toplumsal olay ve ilişkiler belli bir açıdan şiddet çözümü ile anlamlı olur, eko-

nomik, siyasi toplumsal olay ve ilişkiler şiddet çözümüne dayalı bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çizgi romanlarda düzene uyum aşılır. Düzene uyumsuzluk ancak bireyin karakterinden kaynaklanır. Bu uyumsuzlar veya uyumu bozanlar başta şiddet olmak üzere çeşitli yöntemlerle hizaya sokulacaktır. Düzen ile ortaklık kuran birey düzene uyumlu olduğu sürece düzenin nimetlerinden en azından bireysel düzeyde pay alacaktır. (Bireysel olarak pay almanın ölçütleri, iyi bir iş, bahçeli ev, güzel eş ve çocuklar, moda, eğlence, ev dekorasyonu, iyi bir tatil, hoş kaçamaklar gibi isteklerdir). Geniş kitleler düzenden pay almak için, ortalığı bulandıracak işler yapmayacaklar, düzeni sorgulamaktan vazgeçeceklerdir. Geniş kitleler düzene ortaklığa koşulunca, Batı dünya egemenliğinin/düzenin sürdürülmesinde sorumluluk alacaklar, düzene, topluma, aileye ve kendi işlerine uyum esas olacaktır. Bu yüzden çizgi romanların ana türlerinden biri aile/gündelik yaşam ile ilgili çizgi romanlardır.

Gündelik hayatı veren çizgi romanlarda hizmet ve tüketim sektörü ile refah ve tüketime yönelik mutluluk rüyası yaygınlaştırılır. Bu tüketime yönelik üretim ilişkilerinde spor, yiyecek, giyecek, eğlence, turizm hizmetleri, bu işleri kolaylaştıran bürokratik ilişkiler, posta, ulaşım, habercilik, rehberlik hizmetleri önemli olacaktır. Çizgi roman dünyası şiddet ilişkilerinin dışında, şiddet ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan, tezgahçılar, barmenler, mezarcular, otelciler, bankacılar, at, öküz yetiştiriciler, köylüler, tren ve posta arabacılığı yapanlar, pazarlamacılar, berberler, şarkı söyleyen kızlar, sanatçılar, gazeteciler, rehberler dünyasıdır.

Çizgi romanlarda Batı dünya düzenini/egemenliğini sürdürmede esas olmadığından üretim güçlerinin önemli bir yeri ve rolü yoktur. Çizgi romanlarda üretim ve üretici güçler küçümsenmesine rağmen kaynağı belirsiz, ancak doğrudan şiddet çözümüne ve ilişkilerine bağlı bir zenginlik/refah vardır, bu tüketime yönelik hizmet sektörü olarak ortaya çıkar.

Doğrudan şiddete lüzum kalmadığı zamanlarda (barış, varolan Batı dünya düzeninin şiddete başvurmadan sürdürülmesinin bir ifadesi) birey için dünya egemenliğine dayalı üstünlüğünün nimetlerinden faydalanmanın dışında yapacak iş kalmayacak, yatakta, kanepede, hamakta, evinde, kalesinde, tatilde aylıklık yapacaktır.

Çizgi romanlarda şiddet çözümü ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yaşam tarzı ve tüketim/markalama olayı belli bir uyagrlığın, Doğu sömürüsü ve soygununa bağlı Batı düzeninin/egemenliğinin, ürünüdür. Bu hizmetler/tüketim ve refah, Batı'nın kendisi dışındaki toplumlarla kurduğu belli bir ilişkiyi, şiddete dayalı bir yaşam tarzını belli edecek, belli bir kimlik belirtecektir.

Çizgi romanlarda düzene/topluma uyumsuzluk ancak bireyin düzene ve çıkarlarına dışarıdan yöneltilmiş tehdit ve muhtemel tehlikelerle ortaya çıkacaktır. Batı dünya egemenliğinin ve çıkarlarının belirlediği bu düzene, toplumun uyumluluğuna yöneltilmiş her türlü tehlike ve tehdit düzene yabancı (Batılı olmayan) unsurların saldırıları ile ortaya çıkar. Dışarıdan gelen kötüler, haydutlar, gangsterler, uzaydan gelenler vb. olarak tanımlanırlar düzene yabancılığını belli etmek için. Düzeni bozacak tehdidin gerçekleşmesi veya gerçekleşme bile muhtemel olması ortak değerleri oluşturacaktır (kahramanlık, özveri ile karşı koyma, öncülük gibi). Varolan düzeni korumak ve sürdürmek için tehdit ve tehlikeye karşı ortak çıkarlara bağlı şiddet çözümü esas olacaktır. Bu yüzden çizgi romanlarda aktarılan verili yaşam tarzı dışındaki ilişkiler kamuoyu baskısı ile karşılaşacak, «muzır» (sapık kültür, ahlaksızlık, yabancı görüşlere/kişilere hizmet etme) olarak değerlendirilecektir. (Nitekim Körfez savaşı bütünü ile çizgi roman kalıpları ile dünyaya aktarılmış, Batı'nın görüşleri ve aktarış biçimi, içte pek fazla muhalefet sözkonusu olmadan, savaşın en önemli yanını oluşturmuştur).

Batı çözümüne bağlı belli ilişki ve olaylara göre sıradan bireyden belli bir tavır alması istendiğinde düzenin ihtiyaç duyduğu veya istediği insan tipi daha çok belirginleşir. Böylece herkesin kolaylıkla ortaklık kurabileceği, karikatüre ve aile çizgi romanlarına göre daha çok belirlenmiş sürekliliği olan, kahraman tip ortaya çıkacaktır. Bu çizgi romanlarda herkese uyarlanabilen, şiddete bağlı yaşam tarzına uygun, ortak değerler aktarılacak, sıradan birey şiddete katılabilecektir. Aile çizgi romanlarındaki evcil tip, ailesini veya ailenin temsil ettiği Batı dünya egemenliğine, soygun ve sömürüye bağlı yaşam tarzını koruyabilmek ve sürdürebilmek için hemen şiddet çözümünün kahramanı olabilecektir.

Çizgi romanlarda verilen yaşam tarzının sürdürülmesinin dayandığı şiddettir. Batı çıkarlarının korunması ve dünya egemenliği-

nin sürdürülmesinin tek yolu olarak düzen bireyden şiddete katılmasını ister. Şiddet çözümüne bağlı olarak sadakat, fedakarlık, dürüstlük, kahramanlık gibi ideolojik pozisyonlar ortaya çıkar. Bu temalar toplum içi çekişmenin ürünü olmadığından geniş kitlelerin ortaklığı sağlanacaktır.

Çizgi romanlarda verili olarak ortaya çıkan düzeni tehdit eden, bireyin düzen ile uyumunu bozan «kötülere» karşı «iyi»nin mücadelesinde çeşitli serüven türleri (tarihî, bilim kurgu, poliseye gibi) ortaya çıkacaktır. Bu çizgi romanlarda toplumun çıkarları ve çözümü ile ilgili temel ilişki olarak şiddet aşılacaktır.

Batı üstünlüğüne bağlı dünya egemenliği/düzeninin kaynağı ve varlığı/Batı'nın kendine bulunan kutsal/tartışılmaz bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Batı'nın üstünlüğü ve zenginliği, şiddet çözümüne bağlı olarak gündelik hayatı düzenleyebilmesine ve dünya egemenliğini/düzenini sistemleştirebilmesine dayanmaktadır.

Çizgi romanlarda toplum ve toplumlararası ilişkiler belli bir toplum ve doğa hiyerarşisi ile verilir. Bu hiyerarşi şiddet üstünlüğüne ve ilişkilerine bağlıdır. Batı dünya egemenliği ve düzeni esas/tartışmasız olarak kabul edildiği ve bu düzenin sürdürülmesine yönelik olarak şiddetin iki tarafı olduğu için çizgi romanda temel ayırım ve hiyerarşi iyiler ve kötüler olarak ortaya çıkar. Bu ayırım öncelikle belli bir ahlakî ayırım olmasına rağmen, kendi aralarındaki ilişki düzen ve şiddet karşısındaki durumlarına göre belirlenir. Şiddet/düzen karşısında farklı ilişkilere ve uzaklığa bağlı olarak bu iki temel ayırım kendi içinde de alt gruplara ayrılmıştır.

Şiddet çözümüne dayalı hiyerarşi sayesinde belli bir düzen ve egemenlik modeli aşılacak, ortak mesajlara dayalı çizgi roman ideolojisi oluşturulacaktır.

Çizgi romanda şiddet toplum içi çatışmalardan ve ilişkilerden çıkmaz. Doğrudan dış ilişkilere, olaylara bağlı olarak ortaya çıkar. Çizgi roman kahramanın varlığı ve şiddet, toplum ve toplum ilişkilerinin dışında verili dünya düzeninin zaafa uğraması ile ortaya çıkar. Bu çatışma sonucunda belli bir taraf dünyada kurulu ilişkilerin şampiyonluğunu ve dünya sisteminin/düzeninin öncülüğünü üstle-

nir. Bu yüzden düzenin zaaflarının ortaya çıkardığı şiddet çözümü sayesinde bu çatışmadan galip gelindiğinde dünya düzeni ve geleceği hakkında söz sahibi olunacaktır.

Batı dünya düzeninin ve egemenliğinin kaynağı soyut düzeyden somut düzeye ancak şiddet ilişkileri ve çözüm sayesinde ortaya çıkar. Şiddete dayalı belli bir yaşam tarzı ve ilişkiler Batı'yı temsil edecektir. İyi ile kötü arasındaki çatışma mümkün olan tek çözümü ve zenginlik/refahın gündelik hayatta ortaya çıkmasının tek koşulunu özetler.

Batı toplum hiyerarşisinin en üstünde birey yer alır. Bunun nedeni Batı çözümünün kendi dışında Doğu soygununa ve egemenliğine dayanması nedeni ile toplumsal bir çözüm olmamasıdır. Ancak bireysel düzeyde toplumun bu çözümden pay alması mümkün olmaktadır. Toplum mutluluğu ancak bireysel düzeyde paylaşılacaktır. Bu yüzden sıradan bireyin varolan şiddet çözümüne katılması istenecek şiddet bireysel olarak kazanılabilen bir özellik olarak verilecektir. Şiddet çözümüne herkesi katabilmek ve yaygınlaştırabilmek için kahraman tip gündelik ilişkiler içinde sorunlara belli bir çözüm getirir ve sıradan bireyin özelliklerini taşır. Bu yüzden toplum hiyerarşisinin en üstünde kahraman-birey yer alacaktır. Kahraman sayesinde sıradan birey kendisi ile çözüm arasında bir ilişki kurabilecektir.

Çizgi romanlarda kişisel düzeyde toplum/düzen ortaklığı sözkonusu olduğundan toplumsal şiddet yerine bireysel şiddet öne çıkar. Savaş bile çoğunluğun katıldığı bireysel bir şiddet olayı olarak verilir.

Geniş kitlelerin (bireysel düzeyde de olsa toplum mutluluğu ve refahından pay alması istendiğinden) bu rüyaya ortak olabilmesi için herkesin şiddeti kazanabileceği vurgulanmıştır. Savaşçı kahraman tip insan üstü niteliklerle donanmış olsa bile sıradan birey bu özellikleri (şiddeti) kazanabilecektir. (Süpermen başta olmak üzere insan üstü kahramanların kimliğini gizlemesi, gündelik hayatta sıradan insan olması, hepimiz süper bir kahraman olabiliriz umudunu ve ortaklığı ifade edecektir).

Bireyin kötü karşısındaki (şiddete dayalı) zaferi ve üstünlüğü kendisine toplum içinde belli bir statü (şöhret, prestij, saygınlık olarak toplum içinde bir ayrıcalık) kazandıracak, işinde ve gündelik

hayatında süreklilik sağlayacaktır. Birey şiddet çözümü sayesinde, gündelik ilişkilerden kopuk olmasına rağmen statüsü ile düzenin nimetlerinden faydalanacak, yapmış olduğu fedakarlığın, kahramanlığın mükafatını fazla aç gözlü olmamak şartı ile somut olarak alacaktır. Sözgelisi temel ilişkiye bağlı olarak gündelik yaşamında iyi bir iş, düzenli, dolgun bir maaş, güzel bir eş veya sevgili, hediyelere sahip olacaktır. (Çözümde başarısızlık olduğunda, Amerika'nın Vietnam yenilgisinde olduğu gibi, sağ kalanlar veya ölenlerin toplum içinde bir itibarı olmayacak, aksine toplum dışına atılacak, toplum içinde de yabancı olacaklardır. Ancak Körfez savaşında olduğu gibi belli bir başarı sözkonusu olduğunda bütün Batı dünya düzeninin koruyucusu ve öncüsü olarak karşılanacaklar, otomobil firmalarından turizm firmalarına kadar değişik kuruluşların kendilerine vermiş oldukları imkanlardan faydalanacaklardır).

Çizgi romanlarda temel ilişki şiddet olduğundan kahraman tip üretim ilişkilerinin dışında, serüvene bağlı bir yaşam tarzı sürdürür. Kendi varlığı ve kişiliği kötüye karşı bireysel durumuna ve şiddete bağlı yeteneklerine (korkusuzluk, silahşörlük, kuvvet, güç, kararlılık, çeviklik, silaha bağlı üstünlük gibi) göre belirlenir. Ancak yetenek kadar şansın da önemi olacaktır. İyi-kötü arasındaki düellolar, teke tek karşılıklı hesaplaşma, iyi ile kötü arasındaki mümkün olan tek ilişkiyi, şiddet ilişkisini özetler. Şiddet çözümü bütün bir sistemi ve ilişkileri verdiğinden kahraman sstemn/dünya düzeninin hem öncüsü hem de koruyucusu olarak ortaya çıkar.

Çizgi romanda şiddete ve şiddet çözümünün yaygınlaştırılmasına bağlı olarak bazı meslekler ve kurumlar toplum hiyerarşisinde önem kazanmıştır. Serüvencilik, işle bağlantısız bir serserilik olarak da ortaya çıkabilir. Serüvenciliğin belli mesleklerle bağlantısı, serüvencilik yanında, belli mesleklere de prestij kazandırır. Sözgelisi sürüvenci/kahraman tip genellikle gazeteci-televizyon muhabiri, öğrenci, antropolog, asker, rehber, idarî bir görev sahibi, polis, ajan, bilim adamı olacaktır. Bu meslekler/kurumlar toplum hiyerarşisinde egemenliğin sürdürülmesinde önemli olan kurumları/meslekleri gösterir. Verili düzende polislik, casusluk, askeri işler, televizyon ya da gazete yayıncılığı, muhabirliği gibi meslekler/kurumlar düzenin sürdürülmesinde ve varlığını korumada ayrıcalık kazanmıştır.

Kahraman/birey toplum hiyerarşisinin en üstünde yer almasına ve doğrudan sistemi/düzeni temsil etmesine rağmen, sistem/düzen dağıtım, denetim ve yönetim hizmetleri kahramanın dışındadır. Kahraman/birey doğrudan bu işlerin, dünya egemenliği ve düzeninin sorumlusu değildir. Gerçekte kahraman tip sistemin zaaflarının ortaya çıkardığı bir unsurdur. Bu yüzden sistemin yerine geçemeyecektir. Sistemin zaaflarından yararlanarak belli bir statü ve prestij kazanacak, düzenin nimetlerinden faydalanacaktır. Ancak düzenin yaratıcısı ve sorumlusu değildir, sisteme/düzene ait sorunların çözümünde ortaklığı ve sorumluluğu temsil eder. Kahraman tip kendini düzenin/egemenliğin veya hizmetinde olduğu dünya düzeninin/egemenliğinin yerine koymaz. (Sözgelisi Süpermen dünya egemenliğini eline geçirmek isteyen güçler karşısında başarılı olmasına rağmen kendini düzenin işleyişinin bir parçası olarak görür, düzeni, dünya egemenliğini ele geçirmeyi düşünmez. Yine pek çok çizgi roman kahramanı kahraman asker veya ajan olarak tehlike ve tehditlerin ortadan kaldırılmasında hayatı ile sorumluluk alır ve sonuçta uysal bir biçimde gelir üstlerine durumu rapor eder. Gerçekten sonuçta çizgi romanda meselelerin halledilmesi açısından sorumluluk alan birey belli bir statü ve ayrıcalık kazansa da gerçekte hiyerarşinin tepesinde görünmez olan (belli bir grubu kapsayan, ancak onların da görevleri işlerin kontrolü) esas olarak mekanizma kurum önemli olmaktadır. Bu mekanizma/kurum kahramanın üzerinde denetim, kontrol, ve yönetim fonksiyonları görür. Sözgelisi ordu, casusluk kurumları, araştırma merkezleri, basın-yayın kurumları, bankalar, gösterir ve eğlence merkezleri, dev şirketler gibi. Bireyler bu kurumların işlemesini sağlayan birer dişli olarak görev yaparlar. Mesele de zaten bu kurumların sorumluluğunda yürütülen işlerde, sistemde/düzende bir aksaklık ortaya çıkmasıdır. Kahraman o zaman devreye girer, sorumluluk ve görev alır. Batı'nın kendine bağlı dünya egemenliğinin/düzeninin, sistemin çökmesi ve zaafa uğraması toplum içi çatışma sözkonusu olmadığından ancak dışardan gelen tehdit ve tehlikeler karşısında ortaya çıkmaktadır. Sistemin kendiliğinden çökmeceği inancı nedeni ile kişiler ancak belli bir görev üstlenecekler, zenginliğin ve egemenliğin kaynağı kendileri olamayacaktır.

Çizgi romanlarda kahraman bireyin statüsü, şiddet çözümüne bağlı olarak ortaya çıkar. Bireysel olarak şiddete katılmanın müm-

kiün olması ile sıradan birey kahraman birey ile ortaklık kuracaktır. Ancak buna rağmen serüven çizgi romanlarında kadınsız bir dünya verilir. Kadın problemlerden habersiz veya problemleri aktif olarak erkek gibi paylaşmadığı için çizgi romanda aksesuar olarak yer alır. Veya erkeğin karşısında erkeğe sırtışan, ayak bağı, akılsız, yemek pişirici bir sevgili olur, veya serüvenden serüvene koşan erkeğin karşısına iki tek atmak için gittiği barlarda şarkıcı, fahişe kılığında çıkarak evinden uzak erkeği avutur. (Kadın ancak erkek gibi serüvene soyunduğunda belli bir statü ve ayrıcalık, bağımsızlık kazanır.) Ancak erkeğin yanında kadın şiddete katılmadığı için belli bir statü kaybına uğrasa da, erkeğin yaptığı şiddeti sessizce onaylaması karşılığında düzenin nimetlerinden faydalanır.

Şiddete göre oluşan hiyerarşik toplum yapısında, kadın erkek ilişkisi yerine erkek dostluğu, şiddet dayanışması ön plana çıkar. Toplum hiyerarşisinde savaşçı erkeğin/kadının can yoldaşı olan atı, köpeği bile kadının üzerinde bir statü, ayrıcalık ve prestij sahibidir.

Şiddete dayalı yaşam tarzında kadın erkek arasındaki en uygun ilişki pedersahi ilişki olarak verilir. Bu ilişki biyolojik güç ve iş bölümüne göre belirlenir. Gündelik hayatta kadın itaat, sadakat, evde ve işte disiplin ve boyun eğme, yumuşak başlılık zorunluluğu içindedir. Kadının bu yaşantısı erkek tarafından değerlendirilir. Karşılık olarak erkekten şiddete katılmadığı halde hoşgörü görecektir, hediyeler alacaktır. Diğer deyiş ile şiddete doğrudan katılmadığı halde şiddeti pasif bir biçimde onaylaması karşılığında düzenin nimetlerinden faydalanacak, düzene katılabilecektir. Kadının bu durumu ile okur kitlesi arasında da bağlantı kurulacaktır. Okur kitlesi de kahramanın yanında kötülere karşı savaşta kahramana duyduğu sessiz hayranlık ve destekle serüvene doğrudan katılmasa da, çizgi romanlardaki kadının durumu gibi, düzenden pay alabileceği izlenimini edinecek, böylece şiddete katılacak, egemen ideoloji ile ortaklık kurabilecektir.

Çizgi romanda kadının, daha alt grupta çocuğun, çalışanların, işsizlerin gündelik hayatı eleştirisi şiddete doğrudan katılmadığı halde düzene katılmasından ve düzenden ancak bireysel düzeyde pay alınabilmesi çelişkisinden ortaya çıkacaktır. Toplum hiyerarşisinin alt düzeylerinde yer alan bu kesimlerin kurulu düzeni eleştirmesi ancak aksaklıklarını ifade etmesinden öteye gitmeyecek, bu ilişki-

deki yerlerini eleştirseler veya mizah konusu yapsalar da sonuçta var olan kurulu statüyü ve ayrıcalıkları eleştirmeleri, kurulu ayrıcalıklar sistemini yıkmaya girişmeleri söz konusu olmayacaktır.

Çizgi romanlarda kahraman tip/birey Batı dünya düzeninin/egemenliğinin kendisine sağlamış olduğu imkanlarla çalışma hayatı ile ilgili temel değerlerden uzaklaşmıştır. Çizgi romanda çalışma hayatından kurtulamamış insanlar Batı toplum hiyerarşisinin altında yer alacaklardır. Düzen içinde serüvenciler, kadınlar, çocuklar yanında çalışma hayatının dışında kalan sarhoşlar, serseriler bile toplum hiyerarşisinde üretici kesimlerin daha üstünde yer alırlar. Bu yüzden, birey-toplum üretim ile ilgili meselelerle veya iş gelişmeleri ile ilgili meseleler ile kuşatılmadığı için çizgi romanlarda serüven dışında gündelik hayat monoton olacaktır. Gündelik yaşamda kahraman-tip (şiddetin kendisine sağlamış olduğu imkanlar sayesinde) aylak ve tüketici bir yaşam sürdürür.

Dışarıdan gelen tehdit ve tehlikeler bireyin doğrudan gündelik hayatını belirlediğinden, bireyin öncelikle gündelik hayatı alt üst olduğundan çizgi romanlarda dış tehdit ve saldırı doğrudan gündelik hayattaki ilişkilere yönelik olarak ortaya çıkar.

Batı dışı toplumlar şiddet karşısındaki durumlarına ve aralarındaki ilişkiye göre, Batı dünya düzenine/egemenliğine bağlı alt gruplara ayrılacaktır. Batı karşısında, Batı dışı özellikler taşıyan ikinci, üçüncü sınıf toplumlar olacaklardır.

Batı dünya egemenliği içinde Batı dışı toplumlar da yer aldığından (Batı içindeki azınlıklar bu Batı dışı toplumların özelliklerini ve Batı'nın Batı dışı bu toplumlara bakışını gösterir) merkeze bağlı toplumsal hiyerarşinin en altında, Batı ırk kalıpları dışında kalan azınlıklar (hem biyolojik hem de toplumsal olarak) yer alır. Bu merkeze bağlı azınlıklar (sözgelimi Kızılderililer, Meksikalılar, zenciler, Çinliler gibi) merkezin hizmete dönük ihtiyaçlarını karşılarlar.

Çizgi romanlarda Batı içindeki bu azınlıkların (Batı içinde azınlık, fakat Batı «uygarlık» merkezinin dışında, belli bir uygarlığı ve geçmişi olan halklardır bunlar) yaptıkları işler ayrılmıştır. Zenciler Batı içinde genellikle köledirler, ev temizliği, çocuk bakımı, ve tarlalarda kaba güç isteyen işlerde çalışırlar. Yine tarlaların dışında şehirlerde gazete satıcılığı, hamallık, boyacılık, müzisyenlik gibi işler

yaparlar. Kızılderililer, kıtanın gerçek sahibi olmalarına rağmen azınlık olarak kalmışlardır, ya düşman ya da sarhoş olarak tanımlanmışlardır, Batılı beyaz ile işbirliğine girdiğinde kendi halkına karşı da kullanılmak üzere rehberlik işleri ve avcılık hizmetlerinde beyazlar için çalışırlar. Çinliler lokantacılık, temizlik uyuşturucu ve kadın satışı hizmetlerinde çalışacak, Meksikalılar otelcilik, ulaşım, meyhanecilik yapacaklardır. Batı içinde Batı için önemli gündelik işlerin hizmetinde uysal olarak çalışan azınlıklar, «uygarlık merkezinin dışında», Batı dışı toplumlar olarak, egzotik mekanlarda yaşayan ilkel, tembel ve vahşi toplumlar olarak gösterilir.

Batı dışı toplumların Batı ile ilişkisi serüven veya şiddet yolu ile kurulur ve sürdürülür. Ya Batı'nın şiddet üstünlüğüne, otoritesine boyun eğmeyecekler, böylece katliamlara maruz kalacaklar, toprağı, canı elinden alınacaktır, ya da merkezin denetim ve kontrolünü temsil eden Batılı-beyaz kahraman tip (Kızılmaska, Tarzan, Zempla gibi) aracılığı ile Batı egemen dünya düzenine/ilişkilerine bağlanacaklardır. Şiddete dayalı bu ilişki sonucu, merkeze bağlı olmalarına rağmen bu halklar yine de ilkel, vahşi olarak, Batılı olmadan Batı egemenlik ilişkilerine katılacaklardır. Bu ilişkide tarafların kimlikleri ve varlıkları aynı olarak kalacaktır. Batı dışı halklar toplumsal varlıklarını ve kimliklerini korumalarına rağmen şiddete boyun eğerek merkezin/Batı'nın uydusu olacaklardır. Bu halklar elbette Batı'nın kendine göre oluşturduğu toplum hiyerarsisinin en altında yer alacaklardır.

Batı dışı bu toplumlar hem fakir, ilkel gösterilecek hem de toplumdan soyutlanmış zenginlikleri öne çıkarılacaktır. Batı dışı toplumların bu zenginliğine toplumdan soyutlanarak doğal, ilkel, kendinde bir özellik verilmesi, sözgelisi toprağın, mücevherlerin, değerli eşyaların üzerinde oturan, kullanan halktan bağımsız olarak ele alınması ile, bu zenginliğin tarihi, sosyal yönü dikkate alınmadan çalınması, talan edilmesi haklı gösterilecektir. Batı dışı halkların bu zenginliği, kıymetini anlamadıkları, kendiliğinden bir zenginlik olduğu vurgularak Batı dışı toplumlar için vazgeçilir, ancak Batı için anlamı olan bir zenginlik olarak gösterilecektir.

Çizgi romanda verilen Batı hiyerarsik yapısına ve düzenine karşı tehdit ve tehlike olan, bireyin toplum ile uyumunu bozan unsurlar, Batı hiyerarsisi içinde yer almazlar. Onlar için Batı karşısında-

ki tek yer ve mümkün ilişki şiddet ilişkisidir. Batı toplum hiyerarşisinin dışındadırlar. Bu kötüler veya kötüler koalisyonu ne kadar savaşçı gösterilirse gösterilsin Batı'nın kurulu düzenini temsil eden çizgi roman kahramanı ile başedemeyeceklerdir. Ancak kaba kuvvet olarak, pek akıllı olmayacaklar, beyaza itaat eden güçlü, sadık köle, arkadaş olarak kahramanın yanında yer alabilecekler (Mandrake'nin yardımcısı zenci Abdullah veya Teks'in yardımcısı kızılderili Kaplan gibi), bu işbirliği ile başarı kazanabilecek, Batı toplum hiyerarşisi içinde bir yer olarak Batı dünya düzenine katılabileceklerdir.

Çizgi romanlarda verili olan toplum hiyerarşisi gibi doğa hiyerarşisi de şiddet ilişkilerine bağlı olarak oluşur. Şiddet ilişkilerinin örgütlendiği, toplumun kontrol ve denetiminin yapıldığı Batılı merkez mekan (bu şehir, kale, belli özellikleri olan çiftlik gibi mekanlar olabilir) doğa hiyerarşisinin en üstünde yer almıştır. Merkeze bağlı Batı içinde veya dışındaki mekânlar/doğa Batı'nın izini taşımasına, kontrol ve denetimine bağlı olarak kendi içinde alt gruplara ayrılır.

Düzenin nimetlerini belli eden, toplum mutluluğunu paylaştığı mekânlar, saf doğa özelliklerinden kopmuştur, toplumun denetim ve kontrolü ile ilgili olarak ortaya çıkarlar... Bahçeli evler, kafeler, eğlence salonları, meyhaneler, barlar, oteller, geniş caddeler, oteller, bankalar, polis merkezleri, hapishaneler, göçmen büroları, postaneler, çiftlikler, ulaşım ile ilgili istasyonlar, limanlar, kiliseler, çeşitli acentalar belli bir yaşam tarzını ve toplum içi ilişkileri veren mekanlar olarak ortaya çıkar, mutluluk rüyasını veya karşıtı olarak sinmeyi yaygınlaştırır. Şiddet ilişkilerinin örgütlendiği merkez olarak şehirler doğa hiyerarşisinin en üstünde yer alır. Kasabalar, çiftlikler, hatta ormanda yerleşim birimleri birbirleri ile sıkı bağlar içindedir. En küçük birimlere doğru şiddet ilişkisi bütün çıplaklığı ile görülür. Genellikle yerli halkı iterek veya ortadan kaldırarak kendilerine yer açtıkları için şiddete dayalı bir yaşam tarzı sürdürürler, ya silahlı bir güce, ya da kendi aralarında bir silahlı güç oluşturarak, çizgi roman kahramanına destek olacaklardır. Doğa hiyerarşisinin bu düzeni toplum hiyerarşisi ile aralarındaki ilişkiyi sürekli ve bağımlı tutar. Toplum hiyerarşisindeki bir zaaf (şiddet çözümünde zaaf) doğrudan doğa hiyerarşisinde zaafalara neden olur, bu nedenle kalabalık denetim merkezleri hayalet şehirlere, çiftliklere, kalelere dönüşebilir.

Merkeze bağı uydu düzenler doğa hiyerarşisinin en altında yer alan, uygar/Batılı olmayan egzotik mekanlar olarak gösterilir. Bu mekanlar genellikle kontrol ve denetimin mümkün olmadığı sık ormanlar, uçsuz bucaksız bozkırlar, geniş tarlalar, vadiler, yüksek dağlık alanlar gibi düzenlenmemiş doğa parçalarıdır. Belirleyici nitelikleri, Batı gibi şiddet hiyerarşisi sözkonusu olmadığı için, kendine yeterlilik, üretim, avcılık, doğal zenginliği olacaktır. Batı bu doğa ile ilişkisini sömürücü veya yokediciler olarak kurmaktadır. Çizgi roman kahramanının çabası bu mekânların tamamen yok olmadan varlığını sürdürmesine izin vererek, kontrol ve denetimini Batı hesabına çalıştırmaktır. Genellikle bu yerlerde yıkımlar, düzenin bozulması doğa tarafından ve geniş çaplı olarak (sel, yangın, fırtına gibi) ortaya çıkar. Bu mekanlar konumu itibarı ile Batı doğaşından farklılığının yanı sıra Batı toplumundan, düzeninden farklı özellikler gösterir.

Batı çıkarlarının Batı dışı ülkeleri de kapsamaması ve doğrudan Batı dışı toplumlar üzerindeki egemenliğine bağı olması nedeni ile Batı şiddet çözümünü evrenselleştirebilecek, Batı dışı toplumların Batı çözümüne ve çıkarlarına yöneltebilecekleri tehdite ve muhtemel karşı çıkışlarına karşı şiddet çözümü başlarına sürekli bir kılıç olarak asılı duracaktır. Batı dünya düzeninin sürdürülmesi ve bu düzene bağı belli bir yaşam tarzı (bireyin ihtiyaçlarının karşılanması için tüketim ve tüketimin pompalanması) sayesinde Batı şiddet çözümü herkesi kapsayabilecek, toplum ile birey uyumu sağlanacaktır. Batı dünya düzenini sürdürmenin dayanağı olarak düzen sıradan bireyden başka bir çıkar ve çözüm sözkonusu olmadan veya olmadığı için, bireyin şiddete katılmasını, kendi siyasetinin/çözümünün temel unsuru olarak bireyin önüne koyacaktır. (Bu yüzden Vietnam savaşı yenilgisinden sonra Batı bu yenilgisini kendi içindeki savaş karşıtı hareketlere bağlamış, Körfez savaşı sırasında aynı hatanın tekrarlanmaması için sürekli telkinler yapılmıştır. Yine 1980 sonrası yapılan filmler, daha önceki dönemin egemen siyasetinin eleştirisi türlerinden farklı olarak, doğrudan savaş karşıtı kamuoyunu suçlayıcı filmler olmuştur. Sözgelisi Rambo dizisi. Körfez savaşında da var olan siyasete güçsüz eleştiri şiddet çözümü konusunda değil çöllerde ölecek olan Batı insanın sayısı konusunda olmuştur).

Tarihî, güncel, bilim kurgu, polisiye çizgi roman türlerinde değişen mekâna ve zamana rağmen şiddete dayalı bir yaşam tarzı ve

değerleri verilir. Aile, mizahî çizgi roman türleri de şiddete bağlı yaşam tarzının ürünüdür. Şiddet temel ilişki olarak bütün zamanları ve mekânı kapsayan tarih ötesi, ideolojiler üstü bir ilişki olduğundan çizgi roman türleri arasında zaman kaydırması yapılabilecek, gündelde başlayan bir çizgi roman öyküsü bilim kurgu veya tarihî bir çizgi roman öyküsüne dönüşebilecektir. Bu zamanda ve mekânda değişme imkânlarına rağmen, sonrasızlık çözümün gerçek çözüm olmamasından ileri gelmektedir. Şiddet gerçek bir çözüm olmamasına rağmen, -bu yüzden serüvenler hiç bitmiyor- düzenin kendisini sürdürmesinin tek karşılığıdır. Bu yüzden şiddet çözümü düzenin sürdürülmesi açısından belli bir iş görmesine rağmen gerçek bir çözüm olmayacak, toplum içi ve toplumlararası ilişkilerde Batı'nın bir zaafı olarak ortaya çıkacaktır. İyi kendi başına çözüm ortaya koymadığı gibi kendini de bağımsız olarak ifade edememektedir. Sürekli «iyi»nin yaratılması zorunluluğu, «kötülerin» varlığı, temel bir ilişki olarak kalacaktır. Bu yüzden tereddütlere rağmen şiddetten vazgeçilmesi mümkün olmayacaktır.

Batı çizgi romanlarda halledilemeyecek, çözülemeyecek sorunlarını ve bazı eğilimlerini başka çevreye ve zamana atarak (sözgelişi uzaya atarak kendisinden farklı olarak tanımladığı doğayı ve toplumu toptan yok ederek, veya kendisini tam anlamı ile sessiz, kimlik-siz uydusu yaparak) sorun olmaktan çıkaracaktır. Böylece aşılama-yan sorunlar ve şiddet çözümü geleceğe atarak yumuşatılacaktır.

Batı'nın çözümünün kendi dışında ilişkilere (Doğu karşısında dünya egemenliği/düzeni) bağlı olması nedeni ile Batı kendine/çözümüne güven duymayacak bu yüzden çözümün nimetlerinden faydalandığı gündelik hayattan korku duyacak, kötülerin egemen olduğu korku çizgi romanlarında bu kaygılarını ifade edecektir. Şiddete dayalı yaşam tarzına göre «masum» olan hiçbirşey olmayacaktır. Çocuklardan ölümlere, buğday başağından gün ışığına kadar her şey korkulacak, kendi yaşamlarını tehdit edebilecek «şey»ler olarak görülecektir. Ölümler dirilebilir, çocukların bakmayın öyle masum olduğuna, ne hınzırlıklar yapabilirler. Bu yüzden «masum» olan hiç bir şey yoktur. Tehdit olabilecek her şey köklerinin kurtulması için her türlü dehşet verici ölümü/yokedilmeyi hak edecektir. (Geçmişte Batı içinde kazanlar kaynatılıp, cadı avcılığı yapılırken, günümüzde Körfez savaşında Batı ittifakı kendi çıkarlarını şu veya bu şekilde tehdit ede-

bileceği görüşü ile kutsal yerlerden, sivil yerleşimlere kadar her yere 40 gün 40 gece binlerce ton bomba atmaktan çekinmemiştir. Körfez'de karabatalara bakıp sahte gözyaşı döken Batı kamuoyu, Irak'a yönelik tarih, doğa, insan katliamını desteklemiş, hatta birkaç atom bombası ile kısıdan Irak'ın işinin bitirilmesini istemiştir.

TÜRKİYE'DE ÇİZGİ ROMAN OLAYI VE SERÜVENİ

Çizgi romanlar belli bir dönemde Batı'da ortaya çıkmıştır. Çizgi romanlar Batı çıkarımı ve çözümünü ifade eden şiddet ideolojisinin oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında belli görevler almaktadır. Batı kendi ideolojisini yayma çabasında kendi toplumu ile sınırlı kalmayacak, eline geçirmiş olduğu dünya egemenliği sayesinde kendi çözümünü/şiddeti evrenselleştirerek bütün dünyaya yönelik bir çabaya girecektir. Böylelikle Batı kendi görüşünü evrenselleştirerek Batı dışı toplumlara ve toplumsal olaylara belirli yön vermek istemektedir. Batı dünya düzeninden, Batı dışı toplumların yönetiminden ve düzeninden sorumlu olunca Batı dışı toplumların tarihî serüveni Batı ile sıkı bağlantı içine girecektir. Batı, dünya düzeninin ve serüveninin baş aktörü olunca, Batı çizgi roman biçimi ve tarihi ile -kendi dışında oluşmasına rağmen- farklı toplumların çizgi roman serüvenleri uyumlu olacaktır. (Sözgelişi farklı bir düzeyde Balkanlar'ın ve Orta Doğu'nun tarihini anlamak ancak Osmanlı tarihî içinde mümkündür. Bu yüzden bu ülkelerin meseleleri ve tarihî ile ilgili bilgiler Osmanlı arşivi içinde aranacaktır).

Batı dünya egemenlik ilişkileri içinde Batı'nın Batı dışı toplumlarla kurduğu ilişkiler tek yönlü değildir. Batı dışı toplumlar da bir taraf olarak bu ilişkilerde kendi açısından belli eğilimler ve etkiler taşıyacaktır. Batıcılığmada karşılıklı ilişkiler sözkonusudur. Batı ile uyumlu ilişkiler kurma çabası Türkiye'de çizgi roman olayının biçimlenmesini ve serüvenini belirlemektedir.

Batı çizgi roman kalıpları ve değerleri ile ilişkimiz çizgi romanın kendi teknik özellikleri dışında Batı ile geliştirilen ilişkilere bağlıdır. Batı çizgi romanlarına bağımlılıktan bu açıdan sözedilebilir. Ancak Batı ile geliştirilen bu ilişkilere karşılık yine de çizgi romanların yabancılığından (Batı çözümü, Batı toplumlarının ürünü) söz etmekteyiz. Bu nasıl açıklanabilir?

Batı ile özellikle Osmanlı'dan sonra her yönü ile Batılılaşmak amacı ile Türkiye Cumhuriyeti olarak yeni ilişkilere, belli ortaklıklara girdik. Bugün Batı ile aramızda belirgin olarak belli ilişkiler vardır. Bu ilişkiler sonucu Batı'dan devlet kurumlarından giyim kuşama kadar bazı şeyler aktarma çabası içinde olacağız. Ancak Batı'dan bu aktarmalara rağmen bizim Batı kimliğini kazanmamız söz konusu olmamıştır. Gerçekten Batı ile işbirliği yapacağız ancak Batı sömürüsüne ortak olmadan Batı dünya siyasetine yandaşlık yapacağız. Batı yandaşlığına rağmen bize verilen sınırlı yer ve rol ile yetineceğiz. Bu açıdan Batı serüvenine de bütünü ile dahil edilmeyeceğiz. (En son Körfez savaşında görüldüğü gibi Batı ittifakı ile yandaşlık yapmamıza rağmen ne yeni dünya düzeninin sonuçlarını değerlendirebileceğiz -hemen sınırimızın yanında ortaya çıkan olaylardan haberdar bile olmayacağız- ne de Batı sömürüsünün sonuçlarından faydalanabileceğiz). Ayrıca uzun bir süredir Batı ile belli bir işbirliği yapmamıza rağmen toplumun da Batı kimliği kazanma çabası yoktur. Bu yüzden Batı'dan aktarma, tercüme kültür ve siyasete rağmen belli şeyler benimsenmiş olsa bile çizgi roman Batı kaynaklı, Batı toplumlarının ürünü bir bilinç aracı olarak bize yabancı kalmıştır. Batı çizgi romanı, Batı dışı toplumların sömürüsüne ve soygununa dayalı değerlerin belli bir kurgulanmasıdır. Batılı olmak için öncelikle sömürücü, soyguncu olmak, bunu sistemleştirmek lazımdır. Bu yüzden çizgi roman aynı zamanda belli bir kimlik de belirtecektir. Batı ile aynı kimliği ve serüveni paylaşmayan toplum için çizgi roman yabancı bir kimlik ifadesi olacaktır.

Türkiye'de çizgi roman Batılılaşma serüvenine toplumun ilgisi nispetinde toplum ile bir bağlantı kurabilmektedir. Bu yüzden yüklediği görevi başarabildiği oranda çizgi romanın toplum içinde belli bir ağırlığından söz edilebilir. Batılılaşmanın toplum çıkarları ve çözümüne katkısı olmak bir yana meselelerimizin kaynağı olarak ortaya çıkması ile çizgi romanlar toplumla bir bağ kurma imkanı bulamayacak, yabancı kaynaklı, yabancı toplumların ürünü olarak kalacaktır. Bizde çizgi roman denildiğinde ilk akla gelen Kızıl Maske, Mandrake, Tarzan, Tommiks gibi yabancı/Batı kaynaklı çizgi romanlar olacaktır.

Batı'da çizgi roman tarihini 19. yüzyıla kadar uzatmak mümkün iken, çizgi romanların Türkiye'de gündeme gelmesi yenidir. Batıcı-

laşma belli bir siyasi seçim olarak kaldığı müddetçe toplumun değiştirilmesine gerek duyulmamıştır. Ancak yeni T. C. ile her yönü ile Batıcılılaşmaya girişip toplumun Batılı yönde değiştirilmesi sözkonusu olduğunda çizgi romanlar Türkiye'de gündeme gelecektir. Türkiye Batı dünyasının yabancı ve Batı serüveninin dışında olduğu sürece, çizgi roman bize yabancı ve bizim dışımızda bazı bilgileri bize aktarmak ve öğretme görevi yüklenecektir. Böylece çizgi roman toplum meseleleri ve toplumun gelişmesinin ve şartlarının dışında Batıcı tercüme kültür ve siyasetin bir unsuru olarak Türkiye'de rol almıştır. Bu yüzden çizgi romanların eğitici ve öğretici unsurları üzerinde durulacaktır. Çizgi roman görüntüler ve kısa metinler vasıtası ile Batı değerleri ve yaşam tarzının aktarılmasını kolaylaştırmak açısından önemli olmuştur. Ancak Batıcılılaşmanın devletin sorunları ve çözümü ile sınırlı olması ve toplum ile bağlarının gevşek olması yüzünden çizgi roman aktarma sorunu biçimi ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye'deki çizgi roman çalışmaları Batı çizgi romanları ile benzerlikler göstermektedir. Batı çıkar ve çözümüne bağlı olarak belli bir bilincin yaygınlaşmasında görev alan çizgi romanın Türkiye'de rolü Batı değerlerinin tercümesi ile sınırlanmıştır. İlk yerli çizgi roman çalışmaları olan, Çocuk Haftası ve Amcaşey'de yayınlanan çizgi romanlarda Batı'ya ait öğretici, kısa ve özet bilgiler verilecektir. Bu yüzden öncelikle Türkiye'de yayınlanan ilk yerli çizgi romanlarda bize belli bir yaşam tarzı ve değerleri hap gibi verilecektir. Doğrudan tercüme edilerek aktarılan çizgi romanların yanısıra yerli temaların ve konuların Batı çizgi roman kalıplarına göre tercüme edilerek aktarılması Türkiye'de yapılan çizgi roman çalışmalarının biçimini belirleyen bir çaba olarak ortaya çıkacaktır.

Ancak bu çabanın uygulamada bazı sorunları olmaktadır. Her şeyden önce Batıcılılaşma toplumun çıkarları ve çözümleri ile ilgili bir alternatif olmamıştır. Bu yüzden Batı çizgi romanın veya Türkiye'de çizilen çizgi romanların Batı ile uyumlu bir bilinç aktarmada sorunları ortaya çıkacaktır. Yerli ve özgün gösterilen çizgi romanlar bile Türk toplumu ve tarihinin kendi sorunlarından kaynaklanmadığı için aktarılan değerler toplum ile ilişki kuramayacaktır. Diğer deyiş ile Batılılaşma çabaları toplumun kendi sorunlarından kaynaklanmadığı ve çözüm olmadığı için aktarılan değerler de yüzeysel olacaktır. Bu yüzden Türkiye'de başlangıçta Batı değerlerinin ve ilişkilerinin uygu-

lanabileceği günlük yaşantı kalıpları seçilmiştir. Cemal Nadir'in tipleri ve daha sonra çeşitli Batılı aile çizgi romanlarından uyarlanan diğer tipler gibi.

Ancak biz Batı serüvenine katıldığımız inancında olduğumuzda anlatılacak serüvenler ortaya çıkacak, nasihatların ötesinde, belli bir görüşe göre oluşturulan, belli bir serüveni veren çizgi romanlar ortaya çıkacaktır. Türkiye'de bu öğretici çizgi romanların ilk istisnası tarihî çizgi romanlar olacaktır. Bu tarihî çizgi romanlara günümüz dışı olaylar ve serüvenler konu olarak alınmıştır, yabancı çizgi roman serüvenlerinden adapte veya doğrudan kopya edilmişlerdir. Bu çizgi romanlarda Batı'nın bize verdiği yere ve role göre sınırlandığımızdan yerli temalar ve değerler Batı çizgi roman kalıplarına, değerlerine göre yorumlanarak Batı dünya egemenliğine veya Batı siyasetine uyumlu hale getirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle tarihî çizgi romanlarda toplumumuzun Batıcılığa öncesi Batı'ya karşı yaşadığı serüvenleri ve tecrübeleri Batı'ya uyumlu bir hale getirme çabası içine gireceğiz. Gerçekte yapılan iş kendi tarihimizi ve tecrübelerimizi, çıkar ve çözümümüzü, Batı çıkarları yönünde tercüme faaliyetinden öteye geçmemiştir. Batı'nın bize verdiği role uygun «millî» kahramanlar yaratılacak, buna göre Orta Asya'dan gelen yiğit Karaoğlanlar, Fatih'in fedaları Kara Muratlar, Akıncı Malkoçoğulları ve Kurdu ile dolaşan Tarkanlar, Nato ve CIA destekli Yüzbaşı Volkanlar ortaya çıkacaktır.

Batı serüvenine ve kimliğine ortaklığımız sözkonusu olmadığı için Türkiye'de serüveni, kahraman tip yaratmakta ve sürdürmekte sıkıntı çekilecektir. Toplumun çözümü ve çıkarları ile ilgili günlük yaşantıdan kaynaklanan, gündelik yaşamda doğrulanan, toplumsal ilişkiler ile bağlantılı hikaye kurulmadığı için çizgi roman kahraman tipinin yaratılması ve tipin sürekliliği sağlanamayacaktır. (Bu yüzden ilk çizgi roman örneklerinden olan Faruk Geç'in «Gerçek Hayat Hikayeleri»nin kahramanları sürekli kahraman olmayan değişik «kader kurbanları» olmuştur). Türkiye'de çizilen çizgi romanlarda çoğunlukla serüvenlerin hep dışarıda geçmesi, Türkiye dışında maceraların oluşturulmasının nedeni budur. En yerli, özgün olarak gösterilmek istenen Osmanlı tokatı ile meşhur Abdülcambaz'ın maceralarını bile yurt dışında, uzayda, hayali mekanlarda geçecektir.

Batı çizgi romanlarında verilen temel ilişki ve değerler ile bizim çizgi romanımız uyumlu olacaktır. Ancak bu uyuma ve çizgi romanların belli bir yaygınlığına rağmen Batı çizgi romanlarında verilen görüşe/ideolojiye katılmayacağız. Bu nasıl mümkün olacaktır? Öncelikle bunu daha önce söylediklerimizle açıklayabiliriz. Batı ile kurduğumuz yeni ilişkiler ve tercüme kültür ve siyaset konusunda belli değerlendirmelerde bulunmuştuk. Batı çizgi romanının yaygınlığını ve Türk çizgi romanının Batı çizgi romanı ile uyumunu bu görüşü biraz daha açarak tartışmaya çalışalım.

Toplum dışında belli bir siyasî seçim olarak Batıcılışma ile tarih içinde yerimiz ve rolümüz değiştirilecektir. Bu yer ve cephe değişikliği, sonuçta toplum içinde belli bir kimlik değiştirme isteğini de ortaya çıkarmıştır. Ancak Batıcılışmaya rağmen Batı uygarlığına katılmamız söz konusu olmayacaktır. Batı soyguna ve sömürüsüne ortak olmadan, Batı uygarlığının ve siyasetinin yandaşı olacağız. Bu yüzden Batılılaşmanın anlamı yoktur. Batı serüvenine ortaklığa koşulmamıza rağmen Batı çözümüne sahip olmamız nedeni ile toplum ne Batılı ne de kendi tarihimizin bazı önemli özelliklerinden vazgeçildiği için Doğulu olarak kalmıştır.

Batıcılışma çabalarına rağmen Batıcılışmanın toplumun çıkarları ve çözümüne uyumu sözkonusu olmamıştır. Bu yüzden Batı serüvenine katıldığımız inancının en yoğun olduğu dönemlerde bile toplum kimliğinin zorlanmasına rağmen toplum Batılılaşmayacaktır. Kendi çıkarlarını ve çözümünü ortaya çıkaramadığından Batılılaşmaya karşı tepkisi ancak kişileri ve Batı siyasetindeki uygulamaları hedef alan eleştiriler şeklinde ortaya çıkmıştır. Tercüme kültür ve siyasetin ayaklarının yere basmadığı, -ancak bu değerlerin içeriğine yöneltmiş eleştiriler, uyumsuzlukları ele alarak- daha sonra çıkan mizah dergilerinde, önce Akbaba dergisinde siyasî karikatürlerle, daha sonra Gırgır olayı ile ortaya konulacaktır.

Başlangıçta Batı kültür ve siyasetine uyum/uyumsuzluk çabaları karikatürlerde ele alınırken, Batıcılışmanın ve alternatifsizliğin süreklilik kazanması ve artık toplum açısından da Batılı yönde olumsuz da olsa bir sürüvenin ortaya çıkması ile karikatürlerde ele alınan konuların çizgi romanlarda ele alınması mümkün olacaktır. Bu yüzden bizde çizgi romanlar ancak GÜNCEL mizah dergileri içinde yaygınlık kazanmıştır. Ancak bu eleştiri Batıcılışmanın temeline yö-

nelik değildir. Kişilere ve Batıcı siyasetin uygulamalarına, gündelik hayatta ortaya çıkan aksaklıklara ve uyumsuzluklara yönelik olarak ortaya çıkacaktır. Bu yüzden Batıcılığa tartışma konusu olmayacaktır. (Mizah//Gırgır dergisinin işlevi konusunda tek tartışma belli bir dönemde 1980 sonrasında, lumpen mizah ciddi mizah tartışması biçiminde ortaya çıkacaktır. Gerçekte bu tartışmalarda, çizgi roman tartışmasında olduğu gibi, mizaha, özellikle karikatür düzeyinde yüklenen görevler tartışılacaktır).

Batı ile uyumlu çizgi roman kahramanı yaratma çabası Türkiye'de yapılan çizgi roman çalışmalarının sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Batı kaynaklı Batı toplumlarının ürünü olan değerlerin aktarılması (belli bir kimlik de belirten) ve Türkiye'de çizgi roman bilincini oluşturma çabasında bireyin topluma ve Batı değerlerine uyumu sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çizgi romanlar bize Batıcılığa ile toplum arasındaki ilişkinin bir yönünü vermektedir.

Çizgi roman bireyin toplumla ve düzenle uyumuna yakından bağlıdır. Ancak böylelikle belli bir bilincin/kimliğin oluşturulması, aktarılması ve yaygınlaştırılması mümkün olmaktadır. Batıcılığa sonucu Batı'dan bazı değerleri alacağız, ancak bu değerler Batıcılığa gibi, ortak kimliğimizi, çıkar ve çözümlerimizi ifade etmekten uzaktır, bu yüzden yüzeysel olarak kalacaktır. Türkiye'de çizgi roman çalışmaları toplumun çıkarları ve çözümleri ile ilgili belli bir sistemleştirme taşımaz. Batı ile uyum çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Toplumun kendi gelişmesi ve ürünü olarak ortaya çıkmadıkları için doğrudan Batıcı kültür ve siyasetin ürünü olarak ortaya çıkar ve toplumun kendi kimliği ile ilişkisi yoktur. Sözgelisi Avnak Avni, Zalim Şevki ve Kelek Osman, Muhlis Bey, Utanmaz Adam, Bezgin Bekir, Hain Evlat Ökkeş, Vahap, karikatürden çizgi romana sıçrayan, maganda, zonta gibi «terso» tipler Batıcılığa karşısında olumsuz da olsa belli bir kimlik belirtebilmektedir. Ancak bunlar toplumun kendi kimliği olmaktan uzaktır. Batıcılığa sonucu ortaya çıkan, toplumun kendi gelişmesinden ve ilişkilerinden kaynaklanmayan tiplerdir. (Avni'leşmek, En Kahraman Rıdvan'laşmak, Muhlis'leşmek Bezgin Bekir'leşmek, Utanmaz Adam'laşmak, Şaban'laşmak belli bir yakınlık duyulsa da pek cazip olmayacaktır. Belli bir sorunu ifade edecektir). Bütün bu tipler ne Batılı ne de Batı karşıtı kimliğimize uygundur. Bu çizgi romanlarda bireyin topluma, düzene

uyum çabalarına rağmen uyumsuzluk olumsuzluk olarak ortaya çıkmakta, uyumsuzluğu ile belli bir kimlik belirtilmektedir. Ancak Batılı olmayan bu kimlik Doğulu da değildir. Belki en önemli özelliği budur. Bu yüzden bir kimlik, kimliksizlik veya kimlik bunalımı olarak ortaya çıkacaktır. Bu kimliğin olumsuzluğu veya belirsizliğinin nedeni hem Batılılaşma çabasından hem de Batılılaşmanın çözüm olmaması nedeni ile Batı karşıtı olarak kendini ifade etmesi ile ortaya çıkar.

Batılılaşmanın artık çözüm olmak, alternatif olmaktan çıktığı, sorunlarımıza karşılık verme yerine aksine sorunlarımızın kaynağı olduğu Türkiye'de buna uygun olarak çizgi romanların toplumumuzun kendi sorunlarını belirsiz de olsa ifade etmeyi başarsa bile toplumun ortak çıkarları ve çözümleri ile ilgili belli bir bilinci oluşturma ve yaygınlaştırma rolü olmayacaktır. Sözgelisi Behiç Pek yıllardır her hafta «Biraz da Savaşalım» köşesi ile (Batı dünya egemenliğinin sürdürülmesi ile bağlantılı) savaş/şiddet ideolojisinin karşıtı bir çizgiyi yakalamasına rağmen sonuçta varolan Batı dünya egemenliğine dayalı (çözümü) «Barış»ı mutlaklaştırarak gerçek «BARIŞ»ı (sömürsüz insani bir dünya) feda etmektedir. Yine Sayın Zihni Sinir yıllardır buluşları ile Batıcılılaşmanın, Batı üstünlüğünün ve egemenliğinin kaynağı olarak gösterilen tekniğin ve bilim kurgu tasarımı ve dekorunun ipliğini pazara çıkarmaktadır. İşlek zekasının ürünü olan araçların ancak belli bir amaç için gerekli ve değerli olduğunu, tekniğin kendisinden gelen bir üstünlüğünün söz konusu olmadığını, teknik üstünlüğün kendi başına bir değer olarak abartıldığında işlevsizleştiğini bize öğretiyor. Ancak işini mutlaklaştırarak ve baştaki amacının tam tersine önemseyerek, baştaki amacının tam tersine düşüyor. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Türkiye'de özellikle mizahî çizgi romanlar ilgi çekmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu mizahî çizgi romanların özellikleri Batılılaşma ile toplumumuz arasındaki ilişkiyi de açıklar. Batı serüvenine katıldığımız inancına karşılık bu serüvene toplumun ayak uyduramaması nedeniyle ortaya çıkan çelişkiler kahramanı gülünç duruma düşürecek, bizde kahraman Süpermen'liğe veya toplum kurtarmaya özendiğinde «En Kahraman Rıdvan», «Gaddar Davut» gibi «Şaban» tipler ortaya çıkacaktır. Ya da daha çok sonuçta Batıcılılaşmaya uyumsuzluğu ne-

deni ile toplumumuzla alay edilecektir. (Üçkağıtçı, «Zalim Şevki» ve «Utanmaz Adam Şeref» gibi tiplerle).

Türkiye'de aktarılan ve yapılan çizgi roman çalışmaları, Batı'nın şiddete dayalı yaşam tarzı ve değerlerinin etki alanının genişlemesine bir katkıda bulunmadığı gibi (toplumun Batıcılığa ilgisi ile bağlantılı olarak), toplumun gerçek sorunlarının, çıkarlarının ve çözümlerinin bilincine aracılık etme ve aktarmada da yardımcı olmamıştır .

Bu yüzden bizdeki çizgi roman tiplerinin en belirgin özelliği (özellikle mizahi çizgi romanlarda belli bir abartma olduğu için daha rahat görülecektir) ne Batılı ne de Batı karşıtı olmasıdır. Bu açıdan toplum ile ilişki kurabilecektir.

Türkiye'de çizgi roman üzerine düşen görevi yerine getiremediği için bir küçümseme ile bakılacaktır. Batıcı resmi siyaset ve uygulamalarına, toplumun özellikle gündelik yaşamda uyumsuzluğunu ifade ettiği için belli bir muhalefet gibi görünecektir. Bu yüzden Türkiye'de yapılan çizgi romanlar bizim toplumumuzun dışında ilgi çekmeyecektir. Sözgelisi Japonya, özellikle başta Asya halklarına giderek bütün dünyaya Batı değerlerini aktarmada aracılık ederken bizde çizgi roman bizim toplumumuzla sınırlanacaktır.

